

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1964:22

Ecklesiastikdepartementet

SOU

1964:22A

FÖRBUD MOT UTFÖRSEL AV KULTURFÖREMÅL

BETÄNKANDE MED FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

AV TILLKALLAD UTREDNINGSMAN

Stockholm 1964

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1964

Kronologisk förteckning

1. Indexlån. Del I. Kihlström. 96 s. Fl.
2. Indexlån. Del II. Kihlström. 526 s. Fl.
3. Konsumtionsmönster på bostadsmarknaden. Esselte. 212 s. I.
4. Effektivare konsumentupplysning. Esselte. 111 s. H.
5. Bättre åldringsvård. Esselte. 121 s. S.
6. Alkoholreklamen. Norstedt & Söner. 278 s. Fl.
7. Statens skogar och skogsindustrier. Svenska Reproduktions AB. 144 s. Fl.
8. Kapitalutvecklingen i det svenska lantbruket. Esselte. 88 s. Jo.
9. Arbetstidsförkortningens verkningar. Esselte. 216 s. S.
10. Företagsintekning. Tiden-Barnängen Tryckerier AB. 149 s. Ju.
11. Älgfrågan. Norstedt & Söner. 188 s. Jo.
12. Veterinärmedicinsk forskning och undervisning. Del II. Esselte. 302 s. Jo.
13. Religionsfrihet. AB Wilhelmssons Boktryckeri. XXVIII + 594 s. E.
14. Svensk namnbok 1964. AB E G Johanssons Boktryckeri, Karlshamn. 227 s. Ju.
15. Utlåtande av Juristkommissionen i Wennerströmmaffären. Norstedt & Söner. 117 s. Ju.
16. Historisk översikt. Kyrkobegrepp. Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala. 324 s. E.
17. Rapport av parlamentariska nämnden i Wennerströmmaffären. Norstedt & Söner. 46 s. Ju.
18. Översättning av fördrag angående upprättandet av Europeiska atomenergigemenskapen (Euratom) och tillhörande dokument. Marcus. 187 s. H.
19. Kommunal skatteutjämning. Kihlström. 419 s. Fl.
20. Krigsmaktens förbandssjukvård. Esselte. 222 s. Fö.
21. Bilsprotning. Esselte. 74 s. K.
22. Förbud mot utförsel av kulturföremål. Kihlström. 67 s. E.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1964:22

Ecklesiastikdepartementet

FÖRBUD
MOT UTFÖRSEL AV
KULTURFÖREMÅL

BETÄNKANDE MED FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

AV TILLKALLAD UTREDNINGSMAN

EMIL KIHLSSTRÖMS TRYCKERI AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1964

FÖRBUD MOT UTFÖRELSE AV KULTURFÖREMÅL

BESKÄNDADE MED FÖRTÄNINGSFÖR-
AV TIDSKALLAD FÖRBUDNINGSMÅN

Innehåll

Skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet	5
Förslag till Förordning om förbud i vissa fall mot utförsel från riket av kultur- föremål	7
Inledning	10
Gällande bestämmelser och historik	13
1927 års kungörelse angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kultur- föremål s. 13 — Kulturskyddssakkunnigas betänkande »Skydd för äldre kulturföre- mål s. 15 — Skattelättnader enligt förordningen om arvsskatt och gåvoskatt s. 20 — Fideikommissens kulturvärden s. 21 — Lagen om avveckling av fideikommiss s. 21 — Förordningen om arvsskatt vid avveckling av fideikommiss s. 25.	
Översikt över viss utländsk lagstiftning	27
Danmark s. 27 — Norge s. 27 — Finland s. 28 — Storbritannien s. 28 — Nederlän- derna s. 30 — Belgien s. 31 — Frankrike s. 32 — Förbundsrepubliken Tyskland s. 33 — Österrike s. 35 — Italien s. 36.	
Internationella avtal m. m.	37
Utredningens författningsförslag	39
Allmän motivering s. 39 — Detaljmotivering: 1 § s. 44; 2 § s. 46; 3 § s. 47; 4 § s. 50; 5 § s. 52; 6 § s. 53; 7 § s. 55; 8 § s. 56; 9 § s. 60; Övergångsbestämmelserna s. 62.	
Övriga frågor	63
Arvs- och gåvoskatt s. 63 — Stämpelavgift och expeditionslösen s. 63 — Finan- sieringsfrågan s. 64.	
Sammanfattning av utredningens förslag	66

Innehåll

2	Skrivelse till chefen för eklektiskdepartementet
7	Förslag till förordning om förbud i vissa fall mot utlåst från riket av följande föremål
10	Inledning
12	Gällande bestämmelser och historik
13	1921 års konvention angående förbud mot utlåst från riket av vissa föremål Förordn. s. 13 — Konventionsbestämmelser gällande utlåst från riket av vissa föremål s. 15 — Skälfattningar enligt förordningen om utlåst från riket av vissa föremål Förordn. s. 16 — Lag om utlåst från riket av vissa föremål s. 17 — Förordningen om utlåst från riket av vissa föremål s. 18
27	Översikt över vissa utländska lagstiftningar
28	Danska s. 27 — Svensk s. 27 — Finska s. 28 — Nederländerna s. 28 — Belgien s. 28 — Förenade kungarikerna s. 28 — Österrike s. 28 — Italien s. 28
37	Internationella avtal m. m.
38	Utredningens förslagsförslag
40	Allmän motivering s. 39 — Delbeträffande s. 40 — 41 — 42 — 43 — 44 — 45 — 46 — 47 — 48 — 49 — 50 — 51 — 52 — 53 — 54 — 55 — 56 — 57 — 58 — 59 — 60 — 61 — 62 — 63
46	Övriga frågor
47	Ärsk och hävskatt s. 47 — Skatteskatt och skatteskatt s. 47 — Förenade kungarikerna s. 47
48	Sammanfattning av utredningens förslag

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 15 februari 1963 har chefen för ecklesiastikdepartementet samma dag tillkallat regeringsrådet E. L. Eckerberg såsom särskild utredningsman med uppdrag att verkställa utredning rörande förbud mot utförsel ur riket av värdefulla konst- och kulturföremål och därmed sammanhängande frågor.

Att såsom experter biträda utredningsmannen har departementschefen förordnat, den 8 april 1963 verkställande direktören i AB H. Bukowskis Konsthandel, filosofie licentiaten G. Aronowitsch, dåvarande styresmannen för nordiska museet, numera verkställande direktören i stiftelsen Skansen, professorn G. Berg, e. regeringsrättssekreteraren, förste byråsekreteraren hos generaltullstyrelsen N. L. Jansson, arkivrådet E. O. H. Jägerskiöld, förste bibliotekarien vid kungl. biblioteket S. G. Lindberg ävensom förste intendenten vid nationalmuseet B. F. von Malmberg samt den 27 maj 1963 t. f. överantikvarien, förste antikvarien vid riksantikvarieämbetet G. B. Berthelson.

Till sekreterare åt utredningsmannen har den 8 augusti 1963 förordnats hovrättsfiskalen G. K. L. Lind af Hageby.

Utredningen har avgivit yttrande över ett inom UNESCO utarbetat preliminärt förslag till rekommendationer beträffande medel att förhindra olovlig export, import och försäljning av kulturföremål.

Sedan utredningsarbetet nu slutförts, får utredningen härmed vördsamt överlämna betänkande med förslag till förordning om förbud i vissa fall mot utförsel från riket av kulturföremål samt förslag i vissa andra frågor.

Experterna ha förklarat sig i huvudsak biträda utredningens förslag.

Stockholm den 25 maj 1964.

Enar Eckerberg

/Gösta Lind af Hageby

Förslag till

Förordning om förbud i vissa fall mot utförsel från riket av kulturföremål

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Med kulturföremål förstås i denna förordning:

- 1) mer än 100 år gamla alster av bildkonst, konsthantverk eller konstindustri;
- 2) mer än 100 år gamla tryckta skrifter, om de äro unika i Sverige, ävensom litterära och musikaliska manuskript;
- 3) arkivhandlingar samt mer än 100 år gamla andra handskrifter än litterära eller musikaliska manuskript; samt
- 4) andra mer än 100 år gamla föremål av allmänt person- eller kulturhistoriskt intresse.

2 §.

Kulturföremål må icke utföras till utrikes ort med mindre tillstånd därtill meddelats av

- a) nationalmuseet beträffande föremål som avses i 1 § under 1);
- b) kungliga biblioteket beträffande föremål som avses i 1 § under 2);
- c) riksarkivet beträffande föremål som avses i 1 § under 3); samt
- d) riksantikvarieämbetet beträffande föremål som avses i 1 § under 4).

3 §.

Utan hinder av vad i 2 § sägs må kulturföremål utföras,

- a) om utförseln verkställes av offentlig institution och föremålet är avsett att inom viss tid återinföras till riket;
- b) om föremålet utgör personligt bohag och ägaren avflyttar från riket för att bosätta sig å utrikes ort;
- c) om föremålet genom arv, testamente, bodelning eller gåva förvärvats av någon som är bosatt å utrikes ort;
- d) om det kan antagas att föremålet icke funnits här i riket under längre tid än 50 år;
- e) därest fråga är om annat i 1 § under 1) avsett föremål än handteckning eller grafiskt blad och föremålets värde icke överstiger 10 000 kronor; eller

f) därest fråga är om handteckning eller grafiskt blad eller om föremål som avses i 1 § under 4) och föremålets värde icke överstiger 2 000 kronor.

Vad ovan stadgas om kulturföremål, vars värde icke överstiger visst belopp, skall ej gälla i fråga om sådant föremål vilket jämte ett eller flera andra kulturföremål bildar en sluten enhet med ett värde överstigande samma belopp.

4 §.

Är ej uppenbart, att på grund av ett till utförsel anmält föremåls ringa ålder tillstånd enligt 2 § icke erfordras, må tullmyndigheten såsom bevisning rörande åldern godtaga intyg av tillverkaren eller annan tillförlitlig person om tiden för tillverkningen eller, därest sådan handling icke kan anskaffas, intyg av offentlig kulturvårdande institution eller av sådan institution anvisad sakkunnig person.

Tullmyndigheten må ock godtaga intyg av offentlig kulturvårdande institution eller av sådan institution anvisad sakkunnig person såsom bevisning om att tryckt skrift icke är unik i Sverige eller att annat mer än 100 år gammalt föremål än som avses i 1 § under 1)—3) saknar allmänt person- eller kulturhistoriskt intresse.

Den som under åberopande av förhållande varom i 3 § första stycket sägs vill ur riket utföra kulturföremål bör inför tullmyndigheten förete erforderliga handlingar till styrkande av förhållandet.

5 §.

I ansökan om tillstånd enligt 2 § skall lämnas uppgift om föremålets värde i pengar räknat. Gäller ansökan annat kulturföremål än skrift, skola vid ansökningen fogas två fotografier av föremålet. Gäller ansökan skrift, må tillståndsmyndigheten ålägga sökanden att inkomma med bestyrkt avskrift eller kopia av skriften. I varje fall är sökanden jämväl skyldig att på tillståndsmyndighetens begäran tillhandahålla kulturföremålet för besiktning.

6 §.

Tillstånd enligt 2 § må vägras endast därest föremålet äger sådant konstnärligt, historiskt eller vetenskapligt värde att dess bibehållande inom riket är av synnerlig vikt.

Beträffande föremål av nyss angivet kulturellt värde må tillstånd till utförsel meddelas,

a) om tillståndsmyndigheten bedömer förvärv av föremålet genom inlösen enligt 8 § här nedan vara utsiktslöst;

b) om sökanden förbundit sig att inom viss tid återinföra föremålet hit till riket; eller

c) om föremålet skall utbjudas till försäljning å offentlig auktion i utlandet och vederbörande tillståndsmyndighet minst tre månader före auktionen

underrättats därom samt hinder icke föreligger för svenska intressenter att vid auktionen inropa och därefter hit till riket återinföra kulturföremålet.

7 §.

Beslut i anledning av ansökan om tillstånd enligt 2 § skall meddelas ofördröjligen sedan ärendet kommit i det skick att det kan avgöras.

Beslut, varigenom sådan ansökan bifallits, gäller endast under ett år från meddelandet, och skall beslutet innehålla erinran härom.

8 §.

Har tillstånd enligt 2 § vägrats, må kulturföremålets ägare inom två månader från det han fått del av beslutet därom eller, därest beslutet överklagats, från dess fastställande hos tillståndsmyndigheten begära inlösen av föremålet med belopp motsvarande dess värde i pengar räknat. Inlösen skall ske för statens eller annan svensk köparens räkning.

Kan enighet ej nås om lösesummans storlek, skall frågan avgöras av skiljemän. Beträffande sådan tvist skall lagen om skiljemän gälla i tillämpliga delar.

Erlägges icke lösen inom två månader från det lösesumman blivit bestämd, är beslutet om vägran av utförseltillstånd förfallet, och skall sådant tillstånd ofördröjligen meddelas.

9 §.

Angående påföljd för olovlig utförsel av kulturföremål och för försök därtill stadgas i lagen om straff för varusmuggling.

Denna förordning träder i kraft den . Genom förordningen upphäves kungörelsen den 6 maj 1927 (nr 129) angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål; dock att tillstånd till utförsel, vilket meddelats enligt kungörelsen, fortfarande skall gälla.

Inledning

Statligt kulturskydd i syfte att inom landet bevara föremål, vilka representera ett särskilt konstnärligt, historiskt eller vetenskapligt värde och därför utgöra en del av landets kulturarv, är ingen ny företeelse, vare sig i utlandet eller i Sverige. Lagstiftning i ämnet förekom redan i medeltidens Italien men har först under innevarande århundrade blivit mera allmän i andra europeiska stater. Vad Sverige beträffar tillkom den första författningen på området år 1927, då en kungörelse utfärdades angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål. Denna kungörelse, som huvudsakligen avser föremål av trä, gäller allttjämt. I början av 1930-talet övervägde särskilt tillkallade sakkunniga frågan huru skydd mot utförsel av äldre kulturföremål kunde åvägabringas i större omfattning än vad 1927 års kungörelse medgav; resultatet av de sakkunnigas utredning föranledde emellertid icke någon lagstiftningsåtgärd.

Frågan om förbud mot utförsel ur riket av värdefulla konst- och kulturföremål upptogs ånyo i statsrådet den 15 februari 1963 av chefen för ecklesiastikdepartementet. Han anförde därvid följande:

I proposition (nr 5) till årets riksdag har Kungl. Maj:t framlagt förslag om avveckling av fideikommissen. På vissa fideikommiss finnes betydande kulturvärden avseende både fast och lös egendom. Till dem hör slott och andra herrgårdsbyggnader med parker och trädgårdsanläggningar samt möbler, konstverk, arkivalier, bibliotek, vapensamlingar m. m.

En avveckling av fideikommissen leder till att egendom, som för närvarande ingår i fideikommissen, framdeles utan hinder av fideikommissbandet kan bli föremål för försäljning. Detta aktualiserar frågan om behovet av regler till skydd för de i fideikommissen ingående kulturvärdena. I propositionen föreslås bl. a., att aktiebolag skall kunna bildas på grundval av de större jord- och skogsfideikommissen. I samband därmed anförts, att de fasta kulturvärdena — d.v.s. byggnader, trädgårdar och parkanläggningar — vid en sådan bolagsbildning kan beräknas komma att ingå i bolagsegendomen och således erhålla vård och underhåll samt att härigenom och genom gällande lagstiftning om expropriation och om byggnadsminnen ett relativt gott skydd beredes de fasta kulturvärdena. I fråga om samlingar av möbler, tavlor, böcker och andra föremål av särskilt kulturhistoriskt värde föreslås i samma proposition i enlighet med ett av fideikommissutredningen framlagt förslag, att kronan eller kulturvårdande institution skall erhålla inlösningsrätt. I särskild proposition (nr 26) föreslås regler om befrielse från eller nedsättning av arvsskatt för att främja vård av fideikommissens kulturvärden. Beträffande

ytterligare åtgärder för att bevara fideikommissens kulturvärden anför statsrådet och chefen för justitiedepartementet i förenämnda proposition nr 5 följande.

»Vad beträffar kulturvärden har utredningen slutligen tagit upp ett problem, som är av mera allmän karaktär men som får särskild aktualitet genom fideikommissavvecklingen och den därav följande risken för skingring av lösa kulturföremål av olika slag. Sålunda har utredningen framhållit, att behov kan uppkomma att utsträcka det förbud som enligt kungörelsen den 6 maj 1927 gäller mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål, huvudsakligen av trä, till att avse även andra slag av lösa kulturföremål. Risken för att framför allt enstaka konstföremål av stort värde kommer att lämna landet vid avveckling av fideikommissen har starkt betonats av chefen för nationalmuseum. De sålunda uttalade farhågorna är enligt min mening grundade. Frågan om åtgärder härvidlag — vilka såsom antytts icke endast bör ses mot bakgrunden av avvecklingen av fideikommissen — kommer att upptagas till behandling inom berörda departement.»

Överintendenten och chefen för nationalmuseet har i skrivelse till finansdepartementet den 19 januari 1963 hemställt, att i anslutning till lagstiftningen om fideikommissens avveckling måtte utfärdas dels föreskrifter med förbud mot utförsel ur riket av konstföremål överhuvudtaget dels ock bestämmelser om inlösen av de från fideikommissen härrörande konstskatterna av särskilt värde för vårt land.

I förenämnda kungörelse den 6 maj 1927 (nr 129) har Kungl. Maj:t för att inom Sverige bevara äldre föremål utgörande prov på framförallt bygde- och allmogekultur efter riksdagens hörande utfärdat förbud mot utförsel från riket av vissa kulturföremål, tillverkade före 1860. Kungörelsen avser möbler och husgeråd av trä, även i förening med annat ämne, byggnader och byggnadsdelar samt till byggnader hörande inredningsföremål såsom friser, paneler, takmålningar och kakelugnar m. m.

Av det anförda framgår, att i anledning av fideikommissavvecklingen risk förefinnes att enstaka konst- och kulturföremål, i synnerhet sådana med högt värde, kan komma att utföras ur landet. Förhållandena på den internationella marknaden gör denna risk särskilt beaktansvärd. En sådan utförsel skulle, om den blev av mera betydande omfattning, innebära allvarliga förluster för det svenska kulturarvet. Det kan ifrågasättas om icke det sagda äger tillämpning även beträffande andra kulturföremål än sådana, som ingår i fideikommissen.

Jag anser det därför nödvändigt, att det undersökes vilka åtgärder som kan och bör vidtagas för att förhindra en omfattande utförsel ur riket av värdefulla konst- och kulturföremål. Denna undersökning, som ej bör begränsas till fideikommissegendom, torde lämpligen verkställas genom en särskild utredningsman.

Vid undersökningen skall naturligen först och främst till behandling upptagas frågan vilka regler som erfordras för att förhindra utförsel av konst- och kulturföremål av svenskt ursprung. Utredningsmannen bör emellertid även utreda behovet av skydd för föremål av främmande ursprung i synnerhet ifråga om sådana med stark anknytning till Sverige.

Behovet av skydd i här angivet hänseende torde i huvudsak avse äldre föremål. En väsentlig uppgift för undersökningen får därför anses vara att söka bestämma tillämpningsområdet för de ifrågasatta reglerna i vad avser berörda föremåls ålder.

Vid utredningen bör fogas förslag till de bestämmelser, som utredningsmannen må anse erforderliga.

Departementschefen bemyndigades att *dels* tillkalla en sakkunnig för att verkställa utredning rörande förbud mot utförsel ur riket av värdefulla

konst- och kulturföremål och därmed sammanhängande frågor, dels ock, i den utsträckning så finnes påkallat, utse sekreterare åt den sakkunnige och tillkalla experter för att stå till dennes förfogande för överläggningar och samråd.

Gällande bestämmelser och historik

1927 års kungörelse

Genom kungörelse den 6 maj 1927 (nr 129), som ändrats genom kungörelser den 23 januari 1948, den 18 juni 1949 och den 30 juni 1960, har Kungl. Maj:t för att inom Sverige bevara äldre föremål, utgörande prov på framför allt bygde- och allmogekultur, efter riksdagens hörande utfärdat förbud mot utförsel från riket av vissa kulturföremål, tillverkade före år 1860. Kungörelsen avser möbler och husgeråd av trä, även i förening med annat ämne, byggnader och byggnadsdelar samt till byggnader hörande fasta inredningsföremål, såsom friser, listverk, väggpaneler, hyllor, dörrar, fönster, fönsterkarmar, ornerade tak, takbräder eller takmålningar, kakelugnar, golvplattor, tillyxade stockar, bearbetade stenar, profilerat tegel, beslag och andra smiden, vägg- och studsarur i foder samt lösa urfoder. Enligt kungörelsen må dock föremål av förenämnt slag, vilket ingår i personligt bohag, ur riket utföras av person som avflyttar till utrikes ort för att bosätta sig där. I övriga fall skall tillstånd till utförsel inhämtas av riksantikvarieämbetet. Vidare gäller enligt kungörelsen, att om ett föremål anges till utförsel under åberopande av att detsamma tillverkats efter år 1859 men det icke är uppenbart att utförsel på angiven grund må äga rum, får som bevisning rörande föremålets ålder godtagas intyg av tillverkaren eller av annan tillförlitlig person om tiden för tillverkningen eller, om sådan handling icke kan anskaffas, intyg av tjänsteman hos offentlig eller enskild kulturvårdande institution, såsom museum eller hembygdsförening, eller av sådan institution anvisad sakkunnig person. Brott mot det i kungörelsen stadgade utförselförbudet och försök till sådant brott straffas enligt lagen om straff för varusmuggling.

Bakgrunden till denna författnings tillkomst är följande. I skrivelse den 9 februari 1927 till chefen för ecklesiastikdepartementet påtalade dåvarande intendenten vid nordiska museet S. Erixon den omfattande utförsel av gamla allmogemöbler som sedan någon tid pågått, särskilt till Förenta Staterna. Det framhölls därvid att exporten även gällt andra föremål än möbler, såsom glas, silver, porslin, mynt m. m. Som exempel på exportens omfattning anfördes, att en expeditiönsfirma i Göteborg från april 1926 till februari 1927 utskeppat 25 000 kubikfot antika föremål. Värdet av det exporterade uppskattades av Erixon till mellan 1 och 3 miljoner kronor. Erixon ansåg den enda väg, på vilken ytterligare export kunde hindras, vara

ett allmänt exportförbud beträffande svenska kulturföremål äldre än 50 år, därvid begreppet kulturföremål borde fattas i ordets vidaste bemärkelse och sålunda inbegripa föremål av betydelse för svensk kulturhistoria ur allmän eller mera lokal synpunkt.

Även riksantikvarien förordade ett exportförbud, vilket emellertid såsom betingat av extraordinära förhållanden borde vara tidsbegränsat och därjämte kombinerat med ett licenssystem. Genom förbudet skulle vinnas rådrum för övervägande av lämpliga åtgärder mot de påtalade missförhållandena. Riksantikvarien föreslog i ett författningsutkast, att utförsel av svenska kulturföremål äldre än 50 år icke skulle få ske utan tillstånd av särskild licensmyndighet, bestående av tjänstemän vid Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien samt fackmän från nordiska museet och nationalmuseum. Med kulturföremål skulle enligt förslaget förstås alla slags byggnader och byggnadsdelar samt till byggnader hörande fast inredning; möbler av alla slag och övrig lös inredning; ur, tidmätare och antika instrument; dräkter och dräktdelar, smycken, vävnader och spetsar; mynt och medaljer; manuskript på pergament, papper eller trä samt trycksaker från tiden före år 1600; leksaker, spel och musikinstrument; alla slags redskap och verktyg av trä, näver, skinn, ben, horn, sten eller metaller; alla äldre slags föremål av guld, silver, platina, tenn eller andra metaller, av ben, horn, glas, porslin, fajans, lergods, sten eller trä; målningar, skulpturer och teckningar av alla slag.

Mot ett så omfattande exportförbud som det föreslagna uttalades betänkligheter av generaltulldirektören, som ansåg att svårigheter skulle uppstå för tullpersonalen att med säkerhet avgöra, huruvida en till utförsel avsedd vara fölle under förbudet eller icke, varför bevisning rörande föremålets ålder borde krävas av avsändaren. I ett annat uttalande framhölls nödvändigheten att begränsa ett utförselförbud så att det icke i onödan besvärade trafiken mellan Sverige och utlandet, varför förbudet borde avskaffas så snart faran för en mera omfattande exporttrafik icke längre var för handen. Slutligen ifrågasatte generaltullstyrelsen — med tanke på svårigheterna för tullens tjänstemän att avgöra huruvida ett föremål var av sådan ålder att det föll under förbudet — om icke skyldighet borde åläggas dem som till utförsel angåve gamla och begagnade föremål, vilka enligt förslaget kunde vara till utförsel förbjudna, att alltid vid angivningsbilagan föga tillförlitlig bevisning om att hinder för exporten icke förelåge.

Då departementschefen i propositionen nr 249 till 1927 års riksdag framlade ett författningsförslag i ämnet med anhållan om riksdagens yttrande över detsamma, anförde han bland annat, att han icke förbisett det intrång i den enskildes rätt att förfoga över sin egendom som ett exportförbud innebure. Den av allt att döma helt tillfälliga och av en övergående smakriktning framkallade efterfrågan, varom här vore fråga, utginge emellertid från ett så köpstarkt håll att den enskilde ofta icke kunde motstå frestelsen att

för en tillfällig fördel avyttra hela sitt arv från tidigare generationer av gammal allmogekultur. På detta sätt skulle stora svenska bygder kunna förlora sin karaktär och det arbete omintetgöras, som från så många håll nedlades på bevarande av den svenska allmogens kulturarv. Om något legitimt handelsintresse, som genom ett exportförbud skulle kränkas, kunde påtagligen icke vara tal. Ett sådant förbud med de begränsningar, som i samfärdselns intresse kunde påkallas, och med möjlighet till licensgivning vore enligt departementschefens mening det enda sättet att förhindra den pågående trafiken. I detta syfte hade propositionsförslaget avfattats. Förslaget överensstämde i allt väsentligt med den alltjämt gällande författningen i ämnet.

Riksdagen lämnade förslaget utan erinran (skrivelse nr 313 år 1927) men anförde — efter att ha konstaterat att det av departementschefen framlagda författningsförslaget omfattade färre föremål än vad riksantikvarien föreslagit — att det även enligt riksdagens mening ur vissa synpunkter kunde vara önskvärt att skyddet utsträcktes till att omfatta jämväl åtskilliga andra kulturföremål. Då författningsförslaget emellertid syntes motsvara det dåvarande lägets mest trängande krav, hade riksdagen ansett sig kunna lämna detsamma utan erinran. Därvid förutsattes dock att Kungl. Maj:t komme att med uppmärksamhet följa utvecklingen på förevarande område samt, därest omständigheterna därtill gäve anledning, efter förnyad utredning vidtaga de ytterligare åtgärder som kunde anses påkallade och möjliga.

Kungörelsen trädde i kraft den 7 maj 1927 och skulle till en början gälla endast till och med den 15 juni samma år. Den har emellertid upprepade gånger givits förlängd giltighet och gäller enligt senaste promulgation tills vidare från och med den 1 juli 1937. De ändringar, som gjorts i kungörelsen efter dess utfärdande, avse i huvudsak påföljden för brott mot kungörelsen samt processuella spörsmål. Dessutom har den i kungörelsen stadgade licensgivningen, som ursprungligen skulle omhänderhavas av Kungl. Maj:t, anförtratts riksantikvarieämbetet.

Kulturskyddssakkunnigas betänkande

År 1928 uppdrog chefen för handelsdepartementet åt tre sakkunniga att utreda frågan om skydd för äldre kulturföremål. Uppdraget var föranlett av en hemställan från riksdagen i anledning av väckt motion med däri framlagt utkast till lagstiftning om inventering och registrering av äldre kulturföremål jämte inlösningsrätt för det allmänna och exportavgift vid utförelse. I direktiven till de sakkunniga förklarade sig departementschefen instämma i önskemålet om en undersökning avseende utsträckt skydd för de lösa konst- och kulturföremål som kunde finnas i landet. Han anförde

ytterligare bl. a. att det torde ankomma på den blivande undersökningen att utröna i vilken omfattning ökat skydd för nu avsedda konst- och kulturskatter borde beredas och på vilka vägar detsamma bäst kunde ernås. Jämsides med den framförda tanken på ett registreringsförfarande borde övervägas möjligheterna till en utsträckning av 1927 års provisoriskt gällande exportförbud, självklart under iakttagande att den allmänna samfärdseln och den legala handelns krav därvid icke åsidosattes.

De sakkunniga, som antogo benämningen kulturskyddssakkunniga, framlade år 1930 betänkandet »Skydd för äldre kulturföremål» (SOU 1930:3). Betänkandet utmynnade i ett förslag till lag om registrering av vissa äldre kulturföremål. Registreringen skulle enligt förslaget ombesörjas av en särskild registerkommission, till vars verksamhet statligt anslag av intill 10 000 kronor per år begärdes. Därjämte föreslogs de sakkunniga, att den då gällande arvsskatteförordningens bestämmelser om frihet från arvs- och gåvoskatt beträffande vissa samlingar skulle bli föremål för en översyn samt att det skulle övervägas om icke ägare till registrerade kulturföremål borde få komma i åtnjutande av lättnader i fråga om arvsskatt. Beträffande exportförbudet enligt 1927 års kungörelse ansågo de sakkunniga, att någon utvidgning till andra föremålsgrupper icke behövde genomföras för det dåvarande men att vissa åtgärder till stärkande av tullkontrollen å exportgods borde vidtagas. Slutligen föreslogs i betänkandet, att en normalstadga för kulturhistoriska museer — i syfte att förekomma skingring av dessa institutioners föremålsbestånd — måtte fastställas samt att lösa äldre kulturföremål i statliga verks och inrättningsars ägo ävensom samlingar, för vilka arvsskattebefrielse medgivits, måtte erhålla skydd genom inventariering m. m.

Kulturskyddssakkunniga avsågo med sitt förslag att utforma det skydd för äldre kulturföremål, som ifrågasatts utöver det enligt 1927 års kungörelse gällande, enbart såsom ett kvalitetsskydd, dvs. ett skydd för de allra värdefullaste kulturföremålen. Att man icke ansåg sig böra föreslå ett mera omfattande skydd sades bero på de praktiska svårigheter som man trodde vara förenade med den härför till buds stående utvägen, nämligen ett exportförbud utsträckt till andra föremålskategorier än de med 1927 års kungörelse avsedda. Ett på detta sätt utformat masskydd förutsatte enligt de sakkunnigas mening en långtgående tullkontroll, som skulle vålla stora kostnader och medföra kännbara ingrepp i den allmänna samfärdseln utan att likväl kunna bli effektiv. Vidare framhölls, att bevisningen rörande åldern hos föremål, som anmälts till utförsel, skulle bli betungande för allmänheten i alla de fall då exporten icke avsåge uppenbart nytillverkade föremål och intyg angående föremålens ålder därför finge anskaffas. Denna olägenhet skulle bli särskilt påtaglig om man — för att undvika intygsgivning av icke tillräckligt kvalificerade personer — krävde att antingen tillverkaren

eller sakkunniga museimän yttrade sig om föremålens ålder. På grund av dessa omständigheter funno de sakkunniga ett exportförbud såsom instrument för att åstadkomma masskydd av kulturföremål ohanterligt och icke lämpligt att tillgripas annat än i rena undantagssituationer. Enligt de sakkunnigas mening borde det behövliga masskyddet normalt förverkligas genom en samverkan av olika slags åtgärder, men framför allt genom folkupplysning. Och i dåvarande situation ansågo de icke att det förelåg sådana särskilda omständigheter som motiverade kraftigare åtgärder än dem som vidtagits år 1927.

Det s. k. kvalitetsskyddet skulle enligt de sakkunnigas förslag bygga på ett registreringsförfarande med avseende å vissa särskilt värdefulla föremål samt förenas med förbud att utan tillstånd exportera dylika föremål, rätt för staten att för egen eller annan svensk köpars räkning inlösa sådana registrerade föremål, som eljest skulle exporteras, samt uttagande av exportavgift i de fall då tillstånd till export beviljades. I betänkandet framhölls att man med detta system, vartill element lånats från olika länders lagstiftning, velat överbrygga motsättningen mellan det allmänna kulturintresset och det enskilda ägarintresset, så att såväl den befarade minskningen av landets kulturbestand som inskränkningen i ägarens förfoganderätt skulle begränsas till det minsta möjliga. Det allmänna intresset skulle närmast tillgodoses genom den skyddsverkan som registreringsbestämmelserna kunde väntas erhålla därigenom att de värdefullaste föremålen, i den mån de vore eller bleve kända, skulle upptecknas och finge utföras först efter ett visst uppskov, varunder en noggrann undersökning av föremålens värde och betydelse såsom del av landets kulturskatt kunde ske. Alla hemliga och överraskande försäljningar av registrerade föremål till utlandet skulle härigenom omöjliggöras. Detta skydd skulle enligt lagförslaget förstärkas genom bestämmelser om inlösenrätt och exportavgift. Beträffande rätten att inlösa registrerade föremål anfördes i betänkandet, att den såsom förfoganderättsinskränkning hörde till de allra lindrigaste samt att den skulle få ökad effekt genom bestämmelsen om exportavgift. En dylik avgift skulle utgöra ett medel för att i konkurrensen med utländska spekulanter underlätta icke blott statsförvärv av värdefulla kulturföremål utan även sådana förvärv av dylika föremål som i sammanhang med registreringslagens tillämpning kunde göras av svenska icke statliga museer och enskilda personer. Det framhölls också i betänkandet att nämnda regler kunde antagas medföra en stegring av de högvärdiga svenska kulturföremålens marknadsvärde, enär registreringsmyndigheten vore skyldig underkasta föremål, som anmäldes till export, en grundlig expertis både med hänsyn till äkthet, konstnärligt värde och marknadspris samt dessutom hade rättighet och skyldighet att söka placera föremålet inom landet. Denna prisstegring på registrerade föremål skulle även få sin återverkan på oregistrerade föremål av högre kvalitet och därmed bidra till att genom förbättrad prisnivå på dessa

föremål ge också dem ett önskvärt skydd mot utförsel till slumppris. På detta sätt skulle lagförslaget innebära fördelar inte bara ur nationalekonomisk synpunkt utan även ur privatekonomisk, dvs. för den enskilde ägaren. Mot bakgrund härav ansågo de sakkunniga den föreslagna exportavgiften, som skulle utgöra 25 procent av föremålets värde, icke så hög att den ej skulle kunna betalas genom en rimlig begränsning av vinsterna. Det ekonomiska underlaget för den föreslagna lagen funno de sakkunniga böra bestå i en fond, som efter Kungl. Maj:ts prövning skulle få anlitas i sådana extraordinära fall då för räddandet av kulturföremål, som hotades av export, krävdes så stora belopp att ytterligare medel erfordrades utöver dem som museerna kunde ha till sitt förfogande av egna anslag eller genom bidrag av enskilda kulturvänner. Enligt kommitténs mening borde för avsättning till fonden anslås lotterimedel i nödig omfattning. Dessutom borde till fonden läggas efter hand inflytande exportavgifter.

Den av kulturskyddssakkunniga föreslagna lagen om registrering av vissa äldre kulturföremål innehöll i huvudsak följande bestämmelser. Kulturföremål av alla slag, såsom konstverk, möbler, textilier, arbeten i metall, keramik och glas, böcker, handskrifter och dylikt skulle inskrivas i ett register, där-est föremålet funnits här i landet sedan minst 60 år tillbaka och prövades vara av sådant konstnärligt eller historiskt värde att dess bevarande åt riket måste anses vara av synnerlig vikt. Frågor om inskrivning i registret skulle handläggas av en registerkommission, som även hade att verkställa inskrivningen. Sådan inskrivning skulle även få ske beträffande föremål av angivet värde, vilket funnits i riket under mindre än 60 år, om ägaren gjorde ansökan därom.

Inskrivningen i registret hade enligt förslaget följande rättsverkningar. Registrerat kulturföremål skulle icke utan kommissionens tillstånd få utföras ur riket. Anmälan skulle ske till kommissionen, innan sådant föremål bortfördes från sin i registret antecknade förvaringsort till annan ort inom riket. Likaså skulle anmälan göras, då föremål förkommit eller av våda förstörts. För förändring eller restaurering krävdes tillstånd av kommissionen. Överlåtelse av registrerat föremål till utländsk medborgare eller svensk medborgare bosatt i utlandet skulle till sin giltighet vara beroende av kommissionens tillstånd samt erläggande i vissa fall av exportavgift. Gällde överlåtelsen försäljning skulle kommissionen ha rätt att inom två månader från det den mottagit ansökningen för statens eller svensk medborgares räkning inlösa föremålet till det i den ursprungliga överlåtelsehandlingen uppgivna priset med avdrag dock för ett belopp motsvarande den exportavgift av 25 procent av föremålets värde som överlåtaren skulle ha haft att erlagga om tillstånd meddelats. Överlåtelse på grund av byte skulle enligt förslaget tillåtas endast om vederlaget bestod av ett äldre kulturföremål, vars konstnärliga och historiska värde motsvarade det inbytta

föremålets och som på grund härav skulle inskrivas i registret. I dylika fall skulle exportavgift icke utgå. Vad slutligen angick överlåtelse genom gåva stadgades i förslaget, att sådan skulle tillåtas allenast om synnerliga skäl förelågo. Icke heller för gåva krävdes exportavgift, därest tillstånd beviljades.

Ytterligare stadgades i de sakkunnigas förslag, att pantsättning av registrerat föremål till utländsk medborgare eller svensk medborgare bosatt i utlandet skulle sakna giltighet, liksom även inrop å offentlig auktion verkställt av sådan person med avseende å registrerat föremål. Hade utländsk medborgare eller svensk medborgare bosatt å utrikes ort på grund av testamente förvärvat registrerat föremål och var testamentstagaren icke tillika arvsberättigad eller efterlevande make, skulle han vara skyldig att inom två månader från fånet hembjuda föremålet till kommissionen. Ville kommissionen inlösa föremålet, skulle lösenbeloppet, om överenskommelse här om icke kunde träffas, fastställas enligt lagen om skiljemän. Vid överlåtelse av registrerat föremål till annan än utländsk medborgare eller utlands-svensk skulle förre ägaren vara skyldig att till kommissionen anmäla äganderättens övergång. Därjämte skulle det i samtliga fall av äganderättsförvärv åligga den nye ägaren att skriftligen anmäla sitt fång. I registret antecknat föremål skulle enligt lagförslaget avföras ur registret, då föreskrivna villkor för överlåtelse till utländsk medborgare eller utlandssvensk fullgjorts eller då utlänning åtkommit föremålet genom bodelning, arv eller testamente och han i sistnämnda fall samtidigt var arvsberättigad eller efterlevande make. Även i andra fall skulle föremål, då skäl därtill förelåg, kunna avföras ur registret. Brott mot lagens föreskrifter — exempelvis olovlig avhändelse eller olovlig utförsel av registrerat föremål — skulle straffas med normerade böter, högst föremålets dubbla värde.

Yttrandena över kulturskyddssakkunnigas betänkande innehöllo åtskilliga erinringar mot de framlagda förslagen. Endast ett fåtal remissinstanser, bland dem Konstakademien, godtog förslagen utan reservation. I andra yttranden, bland annat från kommerskollegium, anfördes så starka betänkligheter att den tilltänkta lagstiftningen helt avstyrktes.

Av remissorganen anfördes i huvudsak följande. Den föreslagna registreringen av vissa äldre kulturföremål skulle bli alltför vidlyftig och besvärande för allmänheten (kommerskollegium, Göteborgs museum, landsarkivet i Vadstena m. fl.). I praktiken skulle registreringsystemet även bli mera kostsamt än vad de sakkunniga föreställt sig (Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien m. fl.). Genomfördes en registreringslagstiftning, borde den begränsas på ett eller annat sätt till verkligt högklassiga föremål (riksantikvarien, nordiska museets nämnd, chefen för nationalmuseet m. fl.). I den enskilde ägarens intresse borde en sådan lagstiftning förknippas med befrielse från arvsskatt för registrerade föremål samt andra för-

måner (riksantikvarien). För att lagstiftningen överhuvudtaget skulle kunna få avsedd verkan borde tillräckliga medel ställas till vederbörande myndigheters förfogande för inlösen av föremål som voro avsedda att exporteras (chefen för livrustkammaren, riksantikvarien, chefen för nationalmuseet m. fl.). Något egentligt behov av lagbestämmelser till skydd för föremål inom musikens kulturområde eller böcker och handskrifter förelåge icke (Musikaliska akademien, riksbibliotekarien m. fl.). Det vore för övrigt nära nog ogörligt i praktiken att genomföra en registrering av böcker, handskrifter och dylikt (riksbibliotekarien, kommerskollegium). Beträffande arkiv vore den ifrågasatta lagstiftningen överflödigt, om erforderliga medel funnes tillgängliga för inlösen av vissa salubjudna objekt (riksarkivet). Skyddet för andra kulturföremål än de för nationen omistliga, det s. k. massskyddet, hade icke blivit tillräckligt utrett och borde göras till föremål för ytterligare överväganden (Upplands fornminnesförening, Kalmar läns fornminnesförening m. fl.). 1927 års exportförbud borde bibehållas tills vidare, möjligen göras permanent, samt utsträckas till att gälla även andra föremål (riksantikvarien, nordiska museets nämnd, chefen för nationalmuseet, kommerskollegium m. fl.)

Kulturskyddssakkunnigas betänkande föranledde enligt Kungl. Maj:ts beslut den 10 december 1937 icke någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd.

Skattelättnader enligt förordningen om arvsskatt och gåvoskatt

I förordningen den 6 juni 1941 om arvsskatt och gåvoskatt stadgas bland annat, att Kungl. Maj:t äger i särskilda fall medgiva befrielse från eller nedsättning av skatt för sådan historisk, vetenskaplig eller konstnärlig samling, som på grund av förbehåll i testamente eller gåvohandling är avsedd att bibehållas såsom dylik samling. Denna bestämmelse återfinnes i 57 § första stycket a) nämnda förordning samt svarar mot stadganden av enahanda innebörd i 1894 års stämpelförordning och 1914 års förordning om arvsskatt och skatt för gåva. I proposition nr 43 till 1894 års riksdag anfördes, att ifrågavarande stadgande tillkommit av billighetshänsyn samt för att i viss mån befordra sammanhållandet av sådana samlingar utav historisk, vetenskaplig och konstnärlig beskaffenhet, vilkas bevarande kunde vara av nationellt intresse. Kulturskyddssakkunniga omnämnde i sitt betänkande, att 1914 års arvsskatteförordning under en period av omkring 15 år från ikraftträdandet tillämpats i förevarande hänseende, såvitt kunnat utrönas, endast i 9 fall. Ej heller därefter synes möjligheten till skattelättnad ha utnyttjats i större utsträckning. Under tiden den 1 januari 1944 — den 30 juni 1963 avgjordes nämligen — enligt vad som inhämtats från finansdepartementet — allenast 16 ärenden om eftergift av arvs- eller gåvoskatt på nu ifrågavarande grund. Med undantag av 4 fall var det därvid fråga om samlingar som ingingo i fideikommiss. Värdet av dessa och öv-

riga 4 samlingar uppgick till sammanlagt omkring 3,5 miljoner kronor. Som villkor för befrielsen från arvs- eller gåvoskatt har det i samtliga fall föreskrivits, att samlingen skulle stå under offentlig tillsyn, exempelvis av landsantikvarie, samt att den efter samråd med innehavaren skulle hållas tillgänglig för utomstående, i regel forskare. I vissa fall har dessutom det villkoret uppställt, att en förteckning över samlingen skulle upprättas på innehavarens bekostnad. Därjämte ha med avseende å samlingar, som icke ha karaktären av fideikommisssegendom, utfärdats föreskrifter — i ett fall tämligen detaljerade — i syfte att trygga samlingens bibehållande som enhet.

Fideikommissens kulturvärden

Med hänsyn till den betydelse lagstiftningen om fideikommissens avveckling har för den fråga, som behandlas i denna utredning, torde det vara motiverat att i detta sammanhang något beröra de punkter i nyssnämnda lagstiftning som ha avseende å fideikommissens kulturvärden.

Enligt lagen den 6 december 1963 om avveckling av fideikommiss skall fideikommiss, som upprättats för obegränsad tid till förmån för medlemmar av en eller flera släkter, i princip upphöra när den som vid lagens ikraftträdande är innehavare av fideikommisset avlider. Från denna i 3 § givna huvudregel göres emellertid det undantaget att, om fideikommisssegendom har synnerligt kulturhistoriskt värde eller eljest särskilda skäl äro därtill, Kungl. Maj:t må förordna att fideikommissurkundens bestämmelser skola äga tillämpning tills vidare eller till dess i beslutet angiven innehavare av fideikommisset avlider (6 §).

Sistnämnda stadgande saknar motsvarighet i fideikommissutredningens lagförslag (SOU 1959:40). Chefen för justitiedepartementet motiverade stadgandet i propositionen (nr 5 år 1963) med att särskilda förhållanden kunde medföra problem som svårigen kunde bemästras, om icke möjlighet funnes till en prövning i det enskilda fallet. Departementschefen framhöll därvidlag svårigheten att på förhand bedöma vilka verkningar en avveckling skulle komma att få från social och ekonomisk synpunkt samt för kulturvärden. Det kunde i det enskilda fallet tänkas, att de allmänna intressena kunde bäst tillgodoses genom att fideikommisset finge bestå. Som ett sådant fall anförde departementschefen Skoklosters fideikommiss men tillade, att det även i något eller några andra fall kunde föreligga sådana omständigheter att de allmänna intressena skulle bli bäst tillgodosedda om fideikommisset tills vidare bibehölls. Departementschefen betonade emellertid, att endast betydande allmänna intressen av social, ekonomisk och kulturell art borde få leda till ett bibehållande av fideikommiss, och förutsatte tillika, att ifrågavarande dispensrätt skulle komma att utnyttjas synnerligen sparsamt.

I sitt sedermera av riksdagen godtagna utlåtande (nr 2 år 1963) anförde sammansatta bevillnings- och första lagutskottet att, även om de utvägar, som i övrigt anvisats för motverkande av en från allmän synpunkt icke önskvärd splittring av fideikommisssegendom, i stort sett finge anses vara ändamålsenliga, så kunde det likväl icke uteslutas att i några fall, utöver vad departementschefen syntes ha förutsatt, behov kunde uppkomma att låta avvecklingen av fideikommissen anstå i avbidan på gynnsammare förutsättningar. Med hänsyn härtill och till ifrågavarande allmänna intressens utomordentliga vikt syntes det utskottet riktigast att vid antagandet av lagförslaget förutsätta att ett något vidgat utrymme för undantag kunde bliva erforderligt. Utskottet ansåg således att nu berörda fall, därest de representerade synnerligen betydande allmänna intressen av ekonomisk, social eller kulturell art, borde kunna falla inom undantagsregelns tillämpningsområde och detta utan att den föreslagna avfattningen av 6 § behövde ändras.

I 17 § fideikommissavvecklingslagen berättigas Kungl. Maj:t att, när fideikommiss upphör — till förebyggande av att samling av möbler, tavlor, böcker eller andra föremål av särskilt kulturhistoriskt värde erhåller försämrad vård, skingras eller bortflyttas — förordna att samlingen skall mot lösen avstås till kronan eller kulturvårdande institution, som Kungl. Maj:t bestämmer. Vidare stadgas i paragrafen att, om enighet ej kan nå om lösesummans storlek, frågan skall avgöras av skiljemän. Beträffande sådan tvist skall lagen om skiljemän gälla i tillämpliga delar; dock skall inlösaren, om ej synnerliga skäl till annat föranleda, svara för ersättningen till skiljemännen och gälda motpartens skäligena kostnad för förfarandet.

Fideikommissutredningen hade förordat vissa åtgärder till skydd för fideikommissens kulturvärden i samband med den av utredningen föreslagna avvecklingen av fideikommiss. Utredningen ansåg, att man främst borde ta sikte på att säkerställa den ekonomiska grundvalen för kulturvärdenas underhåll, och föreslog att särskilda stödstiftelser skulle inrättas för detta ändamål. När till fideikommiss hörande byggnad, trädgård, parkanläggning eller samling av möbler, tavlor, böcker eller annat dylikt ansågs vara av särskilt kulturhistoriskt värde, skulle Kungl. Maj:t vid fideikommissets upphörande kunna förordna, att av dess behållna tillgångar avsättning skulle ske för bildande av en stiftelse med ändamål att trygga kulturföremålens vård och underhåll. Stiftelsen skulle fullfölja sitt ändamål främst genom ekonomiska bidrag till ägaren av kulturföremålen. Om stödstiftelse bildats, skulle möjlighet ges att — utan hinder av att ägaren icke lämnat sitt medgivande därtill — för byggnad meddela skyddsföreskrifter jämlikt lagstiftningen om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader. Skyddet för samling skulle enligt förslaget kunna befordras genom lämpligt utformade villkor för rätten till bidrag från stiftelsen. Om skydd för kulturvärdena icke kunde vinnas genom stiftelsebildning, skulle Kungl. Maj:t i

samband med avvecklingen kunna förordna, att samling skulle till inlösen hembjudas åt kronan eller kulturvårdande institution. Sådant förordnande skulle också kunna meddelas, om icke annorledes än genom inlösen kunde förebyggas att samlingen skingrades eller bortflyttades. Kunde enighet om lösesumman därvid icke nås, skulle frågan avgöras av skiljemän.

Utredningens förslag om skydd för fideikommissens kulturvärden mötte stark kritik under remissbehandlingen. Detta gäller särskilt förslaget om inrättande av stödstiftelser. Bl. a. anfördes från flera håll att förslaget vore alltför ingripande för de berörda fideikommissintressenterna och att förordnande om stödstiftelse framstode som en orättvis belastning för de drabbade i jämförelse med dem som ej berördes av sådant förordnande. Vidare uttalades tvivel, huruvida bildandet av stödstiftelse skulle komma att vara ett tillräckligt skydd för kulturvärdena. Det framhölls också att förslagets genomförande skulle medföra skärpta anspråk på statsmakterna att inskrida för att rädda kulturvärdena. Flera remissorgan påpekade risken för att stiftelseegendomens realvärde skulle komma att minska.

Beträffande de föreslagna inlösningsbestämmelserna uttalades från vissa håll, att inlösen med hänsyn till kostnaderna finge antagas kunna ske endast i begränsad utsträckning. Förslag framfördes, att tvångsinlösen av kulturföremål skulle regleras i liknande former som de för expropriation gällande.

I propositionen (nr 5 år 1963) förklarade sig departementschefen på anförda skäl anse, att de särskilda intressen av social, ekonomisk och kulturell natur, som vore förenade med fideikommissen, vid dessas upplösning borde skyddas genom bildande av aktiebolag på grundval av fideikommiss-egendomen samt genom vissa kompletterande lagstiftningsåtgärder.

Beträffande frågan om skyddet för fideikommissens kulturvärden anfördes i propositionen: De fasta kulturvärdena kunde i många fall beräknas komma att ingå i bolagsegendom och därigenom erhålla vård och underhåll. I övrigt förelåge ett relativt gott skydd beträffande dessa kulturvärden genom gällande lagstiftning om expropriation och om byggnadsminnen. Ehuru även de lösa kulturföremålen kunde antagas komma att beredas ett visst skydd vid bolagsbildning på grundval av fideikommiss-egendomen, vore emellertid enligt departementschefens mening vissa andra åtgärder erforderliga beträffande dessa kulturvärden. Sådana åtgärder borde dock i huvudsak begränsas till att avse endast samlingar och icke enstaka kulturföremål. Sålunda borde, om skydd för en kulturhistoriskt värdefull samling icke kunde åvägabringas på annat sätt, möjlighet finnas för kronan eller kulturvårdande institution att inlösa samlingen. Denna anordning kunde visserligen leda till att samling, som inginge i en levande kulturmiljö, bortfördes därifrån. I sådana fall, då det icke kunde skapas tillfredsställande säkerhet för att en värdefull samling i framtiden skulle kunna bevaras och vårdas i sin ursprungliga miljö, kunde det likväl vara angeläget att samlingen ej

bleve skingrad. I regel borde inlösen ske av en samling i dess helhet, men ibland kunde det bli nödvändigt att en del av samlingen undantoges.

I fråga om förfarandet vid inlösen anfördes i propositionen: Utredningen hade föreslagit, att avgörandet om inlösen skulle träffas av Kungl. Maj:t och att tvist om lösesumman skulle avgöras av skiljemän, varvid lagen om skiljemän i tillämpliga delar skulle gälla. Utredningen hade som skäl härför anført, att det gällde värdering, för vilken särskild sakkunskap måste anlitas, samt att förfarandet borde vara snabbt, så att icke avvecklingen fördröjdes. Under remissbehandlingen hade emellertid föreslagits att inlösen av kulturföremål skulle regleras i liknande former som dem vilka gällde för expropriation. Departementschefen delade dock utredningens uppfattning i denna fråga. Det finge ankomma på fideikommissnämnden att hos Kungl. Maj:t göra framställning om inlösen; initiativ härtill borde givetvis också kunna tagas av kulturvårdande myndighet eller institution. På grund av vad sålunda anförts föreslogs att Kungl. Maj:t, till förebyggande av att samling av möbler, tavlor, böcker eller andra föremål av särskilt kulturhistoriskt värde erhöles försämrade vård, skingrades eller bortflyttades, skulle äga förordna att samlingen skulle till inlösen hembjudas åt kronan eller kulturvårdande institution, som Kungl. Maj:t bestämde. Vidare föreslogs, att vid oenighet om lösesumman frågan skulle avgöras av skiljemän. Något uttryckligt stadgande om att ersättningen vid inlösen i princip borde bestämmas med hänsyn till marknadsvärdet ansåg departementschefen icke erforderligt.

Ytterligare anfördes i propositionen: Utredningen hade föreslagit, att Kungl. Maj:t skulle kunna för fideikommiss, vartill hörde egendom av särskilt kulturhistoriskt värde, förordna om bildandet av en särskild fond som grundval för vård och underhåll av egendomen. Enligt departementschefen hade denna lösning betydande förtjänster men borde likväl icke genomföras tvångsvis. Emellertid kunde det tänkas, att inom vissa familjer intresset för att bibehålla fideikommissens kulturvärden, vilka ofta hade anknytning till släktens historia och traditioner, kunde ta sig uttryck i en önskan att frivilligt avsätta medel till underhåll och vård av vissa kulturföremål. Sålunda vore det ej osannolikt att fideikommissinnehavare ville utnyttja möjligheten att förfoga över viss del av fideikommissegendomen genom testamente för att tillgodose ifrågavarande ändamål. Det funnes givetvis anledning för det allmänna att ställa sig positivt till dylika initiativ från de av fideikommissavvecklingen berörda. Redan nu hade Kungl. Maj:t enligt 57 § arvsskatteförordningen möjlighet att i särskilda fall medgiva befrielse från eller nedsättning av skatt för kulturvärden.

Vid riksdagsbehandlingen förklarade sig utskottet, vars utlåtande godtogs av riksdagen även i denna del, instämma i de av departementschefen gjorda uttalandena om de allmänna förutsättningarna för tillämpningen av bestämmelserna i 17 § avvecklingslagen. Utskottet anförde därvid, att inlös-

ningsförfarandet vore att betrakta som en för undantagsfall anvisad utväg, vilken icke finge anlitas förrän möjligheterna att på annat sätt skydda kulturvärdena noggrant undersökts och befunnits otillfredsställande. Utskottet framhöll därjämte såsom angeläget, att vid tillämpningen av bestämmelserna i 17 § beaktades, att det i många fall vore betydelsefullt att samlingar av kulturföremål bevarades i den miljö där de sammanbragts. Därvid borde enligt utskottets mening bland annat övervägas i vad mån det kunde anses bäst överensstämma med det allmännas intresse att låta inlösta samlingar kvarbliva i den gamla miljön under erforderlig tillsyn av kulturvårdande institution.

Enligt förordningen den 6 december 1963 om arvsskatt vid avveckling av fideikommiss skall arvsskatt utgå för egendom, som tillfaller någon med anledning av att ett fideikommiss efter timat dödsfall upphör.

I 10 § nämnda förordning stadgas att Kungl. Maj:t äger i särskilda fall medgiva befrielse från eller nedsättning av arvsskatt enligt förordningen för sådan byggnad, trädgård, parkanläggning eller samling, vars bevarande med hänsyn till egendomens historiska, vetenskapliga eller konstnärliga värde är av allmänt intresse. Enligt paragrafens andra stycke kan Kungl. Maj:t jämväl i annat fall, där synnerliga skäl föreligga, medge befrielse från eller nedsättning av skatt enligt förordningen.

Fideikommissutredningen hade i anslutning till sitt förslag om inrättande av s.k. stödstiftelse förordnat generell frihet från arvsskatt för de föremål, som avsåges med förordnande härom, och föreslagit att stadganden om sådan frihet skulle införas i förordningen om arvsskatt och gåvoskatt.

Genom att regler om befogenhet för Kungl. Maj:t att förordna om stödstiftelser icke upptogs i det till lagrådet remitterade förslaget om avvecklingslag kom frågan om arvsskattereglerna beträffande kulturföremål i ett nytt läge. I en inom finansdepartementet upprättad promemoria framhölls, att grunden för den av utredningen föreslagna skattefriheten sålunda bortfallit. I detta sammanhang påpekades, att skattebefrielse eller skattenedsättning för samlingar av kulturföremål i åtskilliga fall borde kunna påräknas med stöd av gällande bestämmelser i 57 § arvsskatteförordningen. Enligt denna paragraf äger Kungl. Maj:t medge befrielse från eller nedsättning av skatt ej blott för sådan historisk, vetenskaplig eller konstnärlig samling, som på grund av förbehåll i testamente eller gåvohandling är avsedd att bibehållas såsom sådan samling, utan även för fastighetsfideikommiss, i sistnämnda fall dock endast i den mån skatten icke kan erläggas utan men för ett med egendomen förenat allmänt intresse av kulturhistorisk eller annan art.

Flera av de myndigheter som yttrade sig över departementspromemorian ifrågasatte, om möjligheterna att med tillämpning av de nuvarande reglerna i arvsskatteförordningen erhålla lindring i arvsskatten för kulturföre-

mål kunde anses tillfyllest i en avvecklingssituation. Sålunda framhölls, att vid fideikommissinstitutets upphörande denna möjlighet i varje fall inte kunde utnyttjas med avseende på annat än samlingar av lösa föremål, således inte för att undantaga exempelvis en byggnad eller en parkanläggning från skatt. Vidare ifrågasattes från något håll, om de nuvarande reglerna i 57 § arvsskatteförordningen angående skattelindring för samling av viss art formellt vore tillämpliga vid en fideikommissavveckling. Flera remissinstanser gjorde slutligen gällande, att skattebefrielse borde kunna medgivas ej blott för själva kulturföremålen utan även för kapital som frivilligt avsatts till en stiftelse med ändamål att sörja för föremålen vård och underhåll.

I propositionen nr 26 år 1963 med förslag till bland annat förordning om inkomstbeskattning av fideikommissbo och förordning om arvsskatt vid avveckling av fideikommiss anförde chefen för finansdepartementet i nu förevarande hänseende:

Såsom jag framhållit redan i avsnittet angående inkomstbeskattningen, kan de med vården av fideikommissens kulturvärden sammanhängande frågorna inte lösas i detta sammanhang. Någon anledning att, sedan den tvångsmässiga stödstiftelseformen utmönstrats, medgiva automatisk skattebefrielse för kulturföremål föreligger enligt min mening inte. Självfallet bör emellertid arvsskattereglerna med avseende på avveckling av fideikommiss vara utformade på sådant sätt, att möjligheterna till befrielse från skatt eller nedsättning därav inte blir mindre än vid avveckling av ett vanligt dödsbo.

Då tvekan nu visat sig föreligga huruvida den allmänna arvsskatteförordningens bestämmelser om skattelindring för samlingar av kulturföremål är tillämpliga vid avveckling av fideikommiss, vill jag — till undvikande av varje oklarhet i detta hänseende — föreslå ett stadgande i 10 § av den särskilda arvsskatteförordningen av innebörd, att Kungl. Maj:t i särskilda fall äger medge befrielse från eller nedsättning av skatt enligt förordningen för samling vars bevarande är av allmänt intresse med hänsyn till samlingens historiska, vetenskapliga eller konstnärliga värde. Jag finner befogat att låta detta stadgande avse även byggnad, trädgård eller parkanläggning, som har sådant värde. Dessutom vill jag föreslå, att sådan skattebefrielse eller skattenedsättning skall kunna medges jämväl i annat fall om synnerliga skäl därtill föreligger. Med detta tillägg avser jag att öppna möjlighet till en bedömning från fall till fall av sådana speciella omständigheter, som i avvecklingssammanhang kan tänkas böra inverka på beskattningsfrågan men som nu svårigen kan förutses. Härigenom beredes Kungl. Maj:t möjlighet att taga skäligen hänsyn till bildandet av stiftelse ur fideikommissegendom med syfte att trygga vård och underhåll av sådan egendom för vilken skattebefrielse eller skattenedsättning kan komma i fråga.

Vid prövning av sådana skattefrågor som nu nämnts har Kungl. Maj:t tillfälle att som villkor för viss skatteförmån uppställa exempelvis krav på att egendomen skall behållas oskingrad och att den i skäligen utsträckning skall hållas tillgänglig för allmänheten. Därvid får givetvis tillses att erforderliga garantier för uppfyllandet av givna villkor föreligger. Sådan garanti torde ofta kunna erhållas genom medverkan av fideikommissnämnden.

Vad sålunda anförts i propositionen lämnades utan erinran av det sammansatta utskottet, vars förenämnda utlåtande (nr 2 år 1963) sedermera godtog av riksdagen.

Översikt över viss utländsk lagstiftning

En utblick över lagstiftningen i andra länder kan självfallet giva nyttiga lärdomar om huru den fråga som är föremålet för denna utredning lösts på andra håll. Genom en av UNESCO verkställd rundfråga har framkommit att exportregleringar beträffande kulturföremål införts åtminstone i någon form i ett stort antal stater, ej bara i Europa utan även i andra delar av världen. Utredningen har — utan att underskatta nyttan av kunskap om främmande lagstiftning men för att icke onödigtvis belasta utredningsmaterialet — ansett sig böra begränsa sina efterforskningar till vad som gäller i vissa av de europeiska stater vilkas kulturella nivå mest motsvarar vår egen. För vad sålunda genom utrikesdepartementets förmedling inhämtats under första halvåret 1963 skall kortfattat redogöras i det följande.

I *Danmark* saknas bestämmelser som reglera utförseln av värdefulla konst- och kulturföremål. Det har emellertid från dansk sida upplysts, att man inom danska museikretsar är intresserad av en lagstiftning i ämnet men att för närvarande någon sådan icke är aktuell.

I *Norge* ha bestämmelser om utförsel av kulturföremål meddelats i lagen den 29 juni 1951 om fornminnen. Närmare föreskrifter ha givits i en kunglig resolution. Enligt denna skall tullverkets personal förhindra utförsel av vissa föremål, därest icke skriftligt tillstånd till utförseln givits av behörig institution, såsom riksantikvarien, vissa museer eller statsarkivarier. Den som förgäves sökt utförseltillstånd äger besvära sig i kyrko- och undervisningsdepartementet.

Enligt resolutionen falla följande föremål under utförselförbudet: (1) minnen från Norges forntid eller medeltid, (2) byggnader och delar av sådana samt andra föremål av konst-, kultur- eller personhistoriskt intresse från nyare tid men äldre än 100 år samt (3) minnen efter framstående personer i Norges historia, oberoende av föremålets ålder. Till de under punkterna 1 och 2 avsedda föremålen räknas enligt resolutionen (a) byggnader eller byggnadsdelar, (b) möbler och möbeldelar av alla slag, (c) alla slags hushållsföremål, (d) föremål som utgöra personliga tillhörigheter, (e) dräkter och dräktdelar av alla slag (även uniformer) och alla slags textilier, (f) verktyg och alla slags redskap och instrument för jordbruk, jakt

och fiske, teknik, industri och vetenskap, (g) transportmedel av alla slag, (h) vapen och militär materiel av alla slag, (i) alla slags konstverk, bilder (målningar, teckningar, kopparstick, raderingar, litografier, träsnitt etc.), skulpturer, mynt, medaljer och konstindustriella alster, (j) brev, protokoll, manuskript och andra offentliga eller privata dokument eller skrifter, kartor och sigill, (k) böcker och andra tryckalster, författade av norrmän eller tryckta i Norge, försåvitt de icke finnas i universitetsbiblioteken i Oslo och Bergen, Vetenskapsakademiens bibliotek i Trondheim och Tromsø museum, (l) kyrkoföremål av alla slag, (m) minnen från den offentliga administrationen och minnen från sammanslutningar och föreningar samt (n) i övrigt alla föremål, av vilket material de än vara må, som äro äldre än 100 år.

Tillstånd till utförsel må enligt förenämnda resolution beviljas, då det är fråga om föremål från tiden efter reformationen, som tillfallit en person i utlandet genom arv eller gåva eller som är avsett att utföras av någon, som ämnar varaktigt bosätta sig utomlands. Utförseltillstånd må också beviljas beträffande föremål, som ett offentligt norskt museum önskar överlåta till en liknande institution i utlandet, t. ex. som bytesobjekt eller för att visa erkänsla gentemot konstsamling i annat land eller gentemot landet själv, liksom i särskilda fall, då det är i landets intresse att giva ett kulturföremål plats i en utländsk offentlig eller privat samling. Slutligen kan export medgivas i fråga om föremål, som blivit infört till riket under de senaste 100 åren och som icke tidigare funnits i landet och icke heller utgör minne av väsentlig betydelse efter en framstående person i Norges historia.

I *Finland* finnes inte någon lag som direkt syftar till att förhindra utförsel av kulturföremål. I en den 22 februari 1963 av riksdagen godkänd lag om fornminnen har emellertid intagits ett stadgande om straff för bortförande från landet av upphittade mynt, vapen, redskap, prydnadsföremål, kärl, fordon eller annat sådant föremål, vars ägare inte är känd och vilket kan antagas vara minst 100 år gammalt. Motsvarande bestämmelser gälla för föremål härrörande från minst 100 år gamla fartygsvrak. Upphittaren är skyldig anmäla föremålet till arkeologiska kommissionen, som har rätt att inlösa detsamma. Straffstadgandet innehåller även en regel om förverkande av rätten till föremålet vid olovlig utförsel. Vidare kan nämnas, att lagen om offentliga arkiv innehåller ett förbud mot överlåtelse utan riksarkivets medgivande av handlingar, som höra till kommunalt, kyrkligt eller privat arkiv och äro att anse såsom forntida urkunder.

Enligt gällande bestämmelser erfordras i *Storbritannien* tillstånd till utförsel av föremål, vilka tillverkats eller frambragts mer än 100 år före exportdagen. Därvid göres undantag för frimärken av filatelistiskt intresse och liknande varor. För att minska antalet licensansökningar har införts ett generellt utförseltillstånd (Open General Licence) för de fall då före-

målets värde understiger 1 000 £ (omkring 14 500 svenska kronor) eller då föremålet ingår i en sändning vars totala värde icke uppgår till sagda belopp. Undantagna från detta generella tillstånd äro dokument, manuskript, arkiv, diamanter och diamanthesatta artiklar. I övrigt gäller, att tillstånd att exportera antikviteter och konstverk skall sökas hos handelsdepartementet. Sådant tillstånd kan meddelas i två former, antingen som masslicens (s. k. Bulk Licence) eller som speciallicens. Masslicensen är avsedd att underlätta exporten av mindre värdefulla antikviteter i parti och är begränsad till giltighetstid och totalvärde samt gäller under villkor, att värdet av varje särskilt föremål i det för export avsedda partiet icke överstiger 1 000 £. Särskilda föreskrifter gälla i detta hänseende beträffande manuskript, dokument och arkiv. Speciallicenser meddelas för föremål, som icke omfattas av det generella utförseltillståndet eller av masslicens. Har föremålet i fråga ett värde överstigande 1 000 £ och är det mer än 100 år gammalt men har införts till Storbritannien under de senaste 50 åren, skall exportören uppgiva detta i en deklaration samt styrka uppgiften med tillgängliga bevis. Är det klarlagt, att föremålet importerats inom de senaste 50 åren, göres ingen ytterligare utredning och exportlicens beviljas. Har föremålet däremot icke importerats till Storbritannien inom nyss angivna tid och är det mer än 100 år gammalt samt — då fråga är om annat än dokument, manuskript eller arkiv — värt mer än 1 000 £, skall handelsdepartementet utreda, huruvida föremålet kan anses ha sådan nationell betydelse att det icke bör lämna landet. För sådana utredningar har departementet särskilda sakkunniga till sitt förfogande. Då vederbörande sakkunnige avstyrker bifall till en licensansökan på grund av föremålets nationella betydelse, kan frågan på sökandens begäran hänskjutas till en kommitté, den s. k. Reviewing Committee on the Export of Works of Art. I kommittén förberedas ärendena av ett sekretariat, varvid sökanden och den sakkunnige få del av varandras synpunkter. Båda parterna kallas till kommitténs sammanträde. Vid sin bedömning har kommittén att överväga, om föremålet är så nära förknippat med landets historia och nationella liv att det skulle vara olyckligt för landet om föremålet utfördes därifrån. Vidare har kommittén att bedöma, om föremålet är av betydande estetiskt värde eller av synnerlig betydelse för studiet av konst, vetenskap (learning) eller historia. Avgörandet om exportlicens skall beviljas eller ej beror emellertid icke bara på vilken betydelse, som kommittén tillmäter föremålet i nyss angivna hänseenden, utan även därpå, huruvida inom rimlig tid ett skäligt köpeanbud kan givas sökanden för att härigenom rädda föremålet åt landet. Det pris, som därvid erbjüdes sökanden, är det som kommittén, eventuellt efter samråd med sakkunniga, bedömer som skäligt. Vid prisets bestämmande skall kommittén i erforderlig grad taga hänsyn till de lättnader i fråga om dödsbokeskattningen, som kunna erhållas vid försäljning till National Gallery, British Museum, universitet, vissa offentlighets-

liga institutioner m. fl. Kommer något skäligt anbud icke till stånd inom rimlig tid, beviljas exportlicensen. Förhandsbesked angående utförseltillstånd kunna i regel icke meddelas.

Manuskript, dokument och arkiv få — med undantag för vissa officiella urkunder, godsarkivalier och handlingar om tiondebeskattning — utföras utan exportlicens, om de icke äro mer än 100 år gamla. För äldre handlingar erfordras antingen speciallicens eller masslicens. Masslicens beviljas reguljära exportörer på villkor att de göra ansökan om speciallicens, då de avse att exportera manuskript, dokument eller arkiv eller en samling dylika handlingar till ett högre värde än 50 £ eller också handlingar eller samlingar, som bedömas vara av nationellt intresse, eller slutligen handlingar och anteckningar som personer vilka innehaft offentlig tjänst upprättat rörande tjänsten. Vid bedömandet av ett dokument eller en samlings betydelse åligger det innehavaren av masslicens att taga hänsyn till arkivs eller annan samlings helhetsvärde. Skall ett eller flera dokument ur en större samling exporteras, skall exportören därför beakta samlings betydelse såsom helhet, när han avgör huruvida speciallicens skall sökas på grund av exportföremålets nationella betydelse. Ansökningar om speciallicens för arkivalier handläggas i samma ordning som motsvarande ansökningar beträffande konstverk men skola åtföljas av mikrofilm- eller fotokopior av handlingen. Undantag från sistnämnda bestämmelse kan medgivas, om en kopia redan deponerats i landet på sådant sätt, att den är tillgänglig för allmänheten, eller om kostnaden för kopiering icke står i rimligt förhållande till föremålets värde.

Ovannämnda kommitté avger årligen rapporter rörande sin verksamhet. Av den rapport, som lämnats för tiden juli 1961—juni 1962, framgår bl. a. följande. Under perioden gjordes 2 890 exportlicensansökningar — därav 194 beträffande arkivalier — hos handelsdepartementet. Licenser för ett varuvärde av 4 302 000 £ meddelades under samma tid. Därutöver beviljades 38 masslicenser och ett antal tillstånd för temporär utförsel. Endast fem tillståndsärenden hänsköts till kommittén, och i två fall kunde genom kommitténs ingripande åvägabringas att samtliga eller några av de föremål som skulle exporteras kvarblevo i landet. Kommittén framhöll att kontrollens effektivitet icke kunde bedömas enbart med utgångspunkt från antalet underställda fall. Utan tvivel medförde själva tillvaron av kontrollen, att objekt, som eljest skulle ha blivit utförda, hembjödtes till offentliga samlingar och uppköptes utan att komma ut på exportmarknaden. I stort sett syntes kontrollsystemet ha fungerat tillfredsställande.

Enligt i *Nederländerna* gällande bestämmelser erfordras tillstånd för utförsel av varje konst- och kulturföremål, vars värde uppgår till minst 1 000 gulden (omkring 1 400 svenska kronor). Tillstånd beviljas dock i allmänhet, om föremålet i fråga förvärvats på offentlig auktion i *Nederländerna*

under de senaste fem åren och auktionen blivit kungjord i behörig ordning samt auktionsföremålen visats under minst två dagar före auktions-tillfället. Vidare beviljas i regel utförseltillstånd, därest föremålet tillverkats av nu levande konstnär eller av någon som avlidit under de senaste 30 åren eller därest föremålet funnits i Nederländerna under mindre än 25 av de senaste 30 åren eller därest föremålet tillhör annan fysisk person än antikhandlare och ägaren antingen själv infört föremålet eller förvärvat detsamma direkt från antikhandlare eller därmed jämställd person, som i sin tur verkställt införseln. Skall föremål, beträffande vilket exportförbud eljest gäller, utföras allenast för en begränsad tidsperiod, meddelas utförseltillstånd, därest garantier givits om återinförsel inom rimlig tid. Slutligen kan tillstånd till utförsel erhållas för föremål, som skall försälgas å offentlig auktion i utlandet. Förutsättning är dock härvidlag, att allmänheten är oförhindrad att köpa föremålet å auktionen och att återutföra det ur landet i fråga samt att omständigheterna i övrigt — med hänsyn till uppgifterna om tid och plats för auktionen, betalningssätt m. m. — bedömas vara sådana, att holländska intressenter ha tillfälle att närvara vid auktionen och lämna anbud å föremålet. I övriga fall vägras utförseltillstånd, när föremålet bedömes vara av intresse för holländska museer. En förutsättning för utförselförbud är dock, att tillräckliga medel kunna uppbringas för omedelbar inlösen. Det anses nämligen icke rimligt, att sökanden skall få vänta till dess ifrågakommande museer framskaffat erforderliga medel. Frågor om tillstånd till utförsel av konst- och kulturföremål handläggas på undervisningsministeriets vägnar av riksinspektören för konst- och kulturföremål. Denne samråder i tveksamma fall med cheferna för de större museerna. Någon statlig fond står icke till riksinspektörens förfogande för förvärv av lämpliga föremål i avvaktan på att intresserade museer hinna anskaffa medel. Nu gällande bestämmelser äro provisoriska och skola i sinom tid ersättas av ny lagstiftning. Därvid väntas dock enligt uppgift inga väsentliga förändringar.

I *Belgien* har Konungen genom en år 1960 utfärdad lag bemyndigats att beträffande vissa kulturföremål, som äro mer än 100 år gamla eller vilkas upphovsmän avlidit för mer än 50 år sedan, reglera exporten och därvid föreskriva att tillstånd erfordras för utförsel av dylika föremål. Lagen avser *dels* målningar, skulpturer, gravyrer samt teckningar, oavsett art, ursprung och framställningssätt, *dels* produkter av de dekorativa konsterna, såsom bonader, guldsmeds-, mässings- och andra metallarbeten, keramik, emaljarbeten och glasmålningar, *dels* ock handskrifter, manuskript, inkunabler och arkivhandlingar. Undantagna från bestämmelserna äro arbeten, som införts till Belgien efter lagens ikraftträdande och förvarats i landet mindre än 30 år. Tillstånd får vägras endast i exceptionella fall, då den önskade exporten är ägnad att tillfoga landets bestånd av kulturföremål en

allvarlig skada. Till kulturministeriet har knutits en särskild kommitté för rådgivning i frågor om landets bestånd av lösa kulturföremål. I denna kommitté skola ingå företrädare för museer, handelsintressena och privatsamlarna. Kungligt förordnande om reglering av exporten av kulturföremål väntades i slutet av år 1963. En fond har bildats ur vilken ersättning skall utgå till personer som icke erhålla tillstånd att utföra vissa föremål. Man har därvid framhållit, att ett föremål på grund av exportförbud kan komma att förlora ända upp till 80 procent av sitt handelsvärde. Vidare har upplysts, att de kommande bestämmelserna om ersättning troligen bli generella och att varje enskilt fall kommer att behandlas individuellt, varvid bl. a. skall beaktas prisnivån på liknande föremål utom och inom landet. Fonden har tillförts ett första anslag å 8 milj. francs och skall enligt planerna så småningom uppnå 50 milj. francs (omkr. 5,2 milj. svenska kronor).

I *Frankrike* gäller ett allmänt exportförbud; enligt en förordning från år 1944, som ändrats år 1960, erfordras licens för export av varor, om försändelsens värde överstiger 500 NF (omkring 530 svenska kronor). Exportlicens utfärdas av en särskild licensbyrå (*»Service des autorisations commerciales et licences d'exportation»*). Även konstverk och objekt för samlingar beröras av denna reglering, men beträffande sådana föremål gäller härutöver en rad särbestämmelser. Sålunda äro undantagna från exportförbudet *dels* målningar, teckningar och skulpturer, om verkets upphovsman vid tidpunkten för exporten är i livet eller om verket skapats efter år 1919 av en sedermera avliden konstnär, *dels* gravyrer, mynt och medaljer som icke äro 100 år gamla, *dels* föremål vilka äro avsedda för undervisning i naturvetenskap eller medicin, *dels* ock musikinstrument, böcker och andra grafiska alster. Övriga konstverk och objekt för samlingar äro underkastade exportförbudet och licenstvang. Ansökningar om exportlicens remitteras i dessa fall av licensbyrån till direktionen för museiväsendet, vilken är knuten till kulturministeriet. Direktionen äger förbjuda den ifrågasatta exporten. Föranleder utförseln ingen erinran från direktionens sida, utfärdas ett *»visum»*, och licens kan därefter beviljas av licensbyrån. Sådan licens blir emellertid gällande först sedan — förutom tullpersonalen — representanten för museidirektionen på någon av de omkring tio tullplatser, över vilka nu ifrågavarande slag av gods måste utföras, besiktigat föremålet och givit sitt samtycke till exporten. Museidirektionens befattningshavare grundar sig på bestämmelserna i en år 1941 tillkommen och med vissa ändringar alltjämt gällande lag. Enligt denna få nämligen föremål, som äro av nationellt intresse ur konstnärlig och historisk synvinkel, icke utföras utan särskilt tillstånd av kulturministeriet. Lagen är tillämplig å möbler från tiden före år 1830, å målningar, gravyrer, teckningar, skulpturer och dekorationer från tiden före år 1900 samt å föremål,

som påträffats vid utgrävningar i Frankrike och Algeriet. I vissa fall skall, innan exportlicens beviljas beträffande föremål som enligt 1941 års lag är av nationellt intresse, yttrande inhämtas från »Conseil artistique de la Réunion des musées nationaux». Staten har enligt 1941 års lag beträffande föremål av nationellt intresse även rätt till tvångsinlösen för egen eller för någon kommuns eller offentlig institutions räkning. Denna rätt kan utövas inom sex månader efter det föremålet vid museidirektionens kontroll på tullplatsen befunnits vara sådant, att det såsom en del av det franska kulturarvet icke bör lämna landet. Lösesumman skall därvid sättas lika med det av exportören uppgivna försäljningspriset för föremålet. Vidare gives i 1941 års lag ansvarsbestämmelser. Brott mot lagen eller försök därtill straffas med böter motsvarande minst föremålets dubbla värde samt, vid återfall, jämväl fängelse i högst tre månader. Med avseende å föremål, vilka äro undantagna från kravet på exportlicens enligt 1944 års förordning, gäller, att utförsel kan ske endast över vissa tullplatser samt att exportören där har att avgiva en deklaration och att förete ett intyg av en sakkunnig myndighet i Paris, utvisande att föremålet icke är underkastat exportförbudet. För export av begagnad lös egendom på grund av flyttning eller arv kan undantag beviljas från exportlicenstvänet, försåvitt ej museidirektionen, som alltid underrättas om dylika fall, motsätter sig detta.

Vederbörande franska myndighet har lämnat följande kommentarer till den lagstiftning, för vilken redogjorts i det föregående. Definitionerna i 1941 års lag anses alltför snäva. Utanför lagens tillämplighetsområde faller nämligen ett stort antal arbeten av betydelse för det franska kulturarvet, exempelvis verk av framstående konstnärer som varit verksamma under 1900-talets första tjugofem år. Vidare anses det önskvärt att offentliga handlingar och urkunder inbegripas under lagen liksom även föremål av vetenskapligt intresse. Man överväger att förenkla det nuvarande systemet, som förenar tillståndsgivning enligt 1941 års lag genom sakkunnig myndighet med den allmänna exportregleringens licenssystem. Finansministeriet anser att licensproceduren borde kunna förenklas genom att handelslicensen ersättes med en enkel valutadeklaration, vilket dock skulle förutsätta att museimyndigheternas tekniska kontroll samtidigt förstärktes. Förslaget anses vara av stort intresse, särskilt som genomförandet av den gemensamma marknaden (EEC) kan väntas leda till ett snabbt avskaffande av licenssystemet och lämna museimyndigheterna utan praktiska möjligheter att tillämpa 1941 års lag. Frågan är föremål för utredning.

I *Förbundsrepubliken Tyskland* skola enligt en förbunds lag från år 1955 konstverk och kulturföremål, inklusive biblioteksföremål, vilkas bortförande från förbundsrepubliken skulle innebära en väsentlig förlust för det tyska kulturbeståndet, införas i ett register över nationellt värdefulla kulturföremål. Registreringen av ett kulturföremål medför förbud att expor-

tera föremålet utan tillstånd men även vissa lättnader i skattehänseende. Ett föremål upptages i registret efter beslut av vederbörande delstatsmyndighet. Myndigheten skall före beslutet inhämta yttrande från en sakkunnigkommitté. Registrering kan ske efter ansökan eller ex officio. Har fråga om registrering uppkommit, får föremålet icke utföras förrän lagakraftägande beslut föreligger i ärendet. De olika delstaternas beslut sammanförs i en av förbundets inrikesminister utgiven sammanfattande förteckning över nationellt värdefulla kulturföremål. När ett föremål varit registrerat i fem år, kan ägaren, om förhållandena undergått väsentliga förändringar, hos vederbörande myndighet i delstaten begära att föremålet avföres ur registret. Skada å eller förlust av registrerat föremål skall anmälas, liksom även ändring i fråga om äganderätten och förvaringsorten. Ansökningar om tillstånd att utföra registrerat föremål handläggas av förbundets inrikesminister, vilken före beslut i frågan skall höra en sakkunnigkommitté. Utförseltillstånd skall vägras, om så anses påkallat av hänsyn till det tyska kulturbeståndet. Medgives utförsel, kan tillståndet förknippas med villkor. Utförsel på viss tid för deltagande i internationella utställningar brukar som regel tillåtas. Är ägaren till ett registrerat kulturföremål på grund av ekonomiskt nödläge tvungen att försälja föremålet och har utförseltillstånd vägrats, skall vederbörande delstatsmyndighet i samråd med förbundets inrikesminister söka åvägabringa en skälig compensation under beaktande av de för föremålet gällande lättnaderna i skattehänseende.

För arkivalier finnas särbestämmelser, i huvudsak dock liknande dem som gälla övriga kulturföremål. Arkiv, arkivaliesamlingar, anteckningar och brevsamlingar med väsentlig betydelse för Tysklands politiska, ekonomiska eller kulturella historia skola upptagas i en förteckning över nationellt värdefulla arkivalier. Till arkivalier hänförs, utom skrifter av alla slag, även kartor, ritningar och sigill samt bild-, film- och tonmaterial. Överträdelse av lagens bestämmelser straffas med fängelse eller böter upp till 300 000 DM (omkring 390 000 svenska kronor) samt kan även leda till förverkande av föremålet. Lagen är ej tillämplig i fråga om föremål i offentliga eller vissa kyrkliga samlingar.

Enär det icke ansetts böra åvila tullmyndigheterna att pröva frågan, huruvida det konstnärliga värdet av ett konstverk är sådant att verket faller under ovan beskrivna lagbestämmelser, har finansministeriet utfärdat vissa anvisningar. Enligt dessa äga registrerade konst- och bokhandlare fritt utföra kulturföremål, liksom även konstnärer i fråga om verk ur egen produktion. Övriga exportörer måste förete ett intyg från kulturministeriet i sin förbundsstat, utvisande att hinder mot utförseln ej föreligger.

En sammanfattande förteckning över samfliga i förbundsrepubliken Tyskland registrerade, nationellt värdefulla kulturföremål har några år efter tillkomsten av 1955 års lag utgivits av förbundets inrikesminister. Förteckningen avser förhållandena den 1 mars 1961 och upptager endast 128 nummer, av

vilka några dock avse mindre samlingar. Någon motsvarande förteckning över registrerade arkivalier hade ännu i mars 1963 icke utkommit.

I Österrike gäller enligt en lag från år 1918 ett generellt förbud mot utförsel av föremål av historisk, konstnärlig eller kulturell betydelse. Undantagna härifrån äro dock konstverk, vilkas upphovsmän ännu äro i livet eller avlidit under de senast förflutna 20 åren. Lagen avser bland annat antikviteter, målningar, miniatyrer, teckningar, grafik, statyer, reliefer, medaljer och mynt, gobelänger och andra äldre konsthantverksprodukter, arkeologiska och förhistoriska föremål, arkivalier samt gamla handskrifter och tryckalster. En central myndighet, »Bundesdenkmalamt», kan, där särskilda skäl föreligga, bevilja tillstånd till utförsel. Vägras sådant tillstånd, kunna besvär anföras hos undervisningsministeriet. I fråga om arkivalier handläggas dock ansökningar om utförseltillstånd av en särskild myndighet, »Archivamt», mot vars beslut talan icke kan föras. Överträdelse av utförselförbudet straffas med fängelse i lägst tre månader och högst ett år eller böter högst 300 000 Schilling (omkring 60.000 svenska kronor) eller, därest omständigheterna äro försvårande, med båda dessa straff. Har brottet begåtts under utövning av yrke, kan i vissa återfallssituationer förlust av näringsfånget under viss tid inträda. Därutöver kan föremålet för brottet förklaras förverkat.

Utförselförbudslagen kompletteras av en år 1923 tillkommen lag om skydd för kulturföremål. Därmed avses fasta och lösa föremål eller samlingar av föremål, vilka i det allmännas intresse böra bevaras på grund av sin historiska, konstnärliga eller kulturella betydelse. Enligt sistnämnda lag kräves medgivande av Bundesdenkmalamt eller Archivamt till avyttring, förändring eller förstörelse av kulturföremål i allmän ägo. Motsvarande gäller i fråga om föremål i privat ägo, därest nämnda myndigheter i varje särskilt fall förklarat det vara ett offentligt intresse, att föremålet eller samlingen bevaras, samt myndigheten delgivit ägaren eller innehavaren beslut härom. I övrigt föreskrives, att om fara föreligger, att kulturföremål i strid mot lagens föreskrifter avyttras, ändras eller förstöres, äger vederbörande lokala myndighet på begäran av Bundesdenkmalamt eller Archivamt vidtaga vissa säkerhetsåtgärder, exempelvis anordna statlig övervakning. Bundesdenkmalamt eller Archivamt kan i dylika fall införa föremålet i ett särskilt register.

Det österrikiska undervisningsministeriet har meddelat, att år 1962 gjorts omkring 3 000 ansökningar om utförseltillstånd, av vilka endast 30 blivit avslagna. Vidare har upplysts att utförselregleringen beträffande kulturföremål visat sig svår att handhåva, varför man avser att omarbета reglerna. Därvid skulle man troligen komma att föreslå ett registreringssystem liknande det som gäller i Förbundsrepubliken Tyskland.

Exporten av antikviteter och konstföremål från *Italien* regleras bland annat genom en lag av den 1 juni 1939. De föremål, som äro underkastade lagens bestämmelser, utgöras av såväl fast som lös egendom av konstnärligt, historiskt, arkeologiskt eller etnografiskt intresse. Frågor om export av kulturföremål handhavas av en särskild byrå för export av antikviteter och konstföremål. I utförselhänseende indelas kulturföremålen i moderna, dvs. sådana med en ålder av högst 50 år eller vilkas upphovsmän ännu le- va, samt antika. För utförsel av antika samt värdefullare moderna föremål kräves tillstånd av exportbyrån. Övriga moderna föremål få utföras ur lan- det, sedan exportbyrån utfärdat ett hinderslöshetsbevis. Exporten av mo- derna kulturföremål är tullfri. Beviljas utförseltillstånd för ett antikt före- mål, utgår exportavgift enligt en progressiv taxa, vilken då värdet översti- ger 500 000 lire (omkring 4 200 svenska kronor) utgör 30 procent. Före- målets värde skall deklareraras av exportören men kan höjas av en särskild konstkommission, som står till exportbyråns förfogande och vars arbete bekostas av exportören. Exportbyrån äger jämväl rätt att antingen inköpa föremålet till det deklarerade värdet eller ock förbjuda utförseln. Kultur- föremål, som införas temporärt i landet, äro vid återutförsel befriade från exportavgift.

Internationella avtal m. m.

Enligt artikel 11 i *EFTA-avtalet* av år 1960 få medlemsstaterna ej införa förbud eller restriktioner med avseende å exporten till andra medlemsstater och skola tillika avskaffa alla sådana redan existerande förbud eller restriktioner senast den 31 december 1961. I artikel 12 stadgas att vissa undantag må göras från denna regel under förutsättning att undantagen ej ha till syfte att diskriminera medlemsstater eller att förtäckt begränsa handeln mellan dessa. Sålunda får medlemsstat bl. a. vidtaga åtgärder »till skydd för nationalskatter av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde» (artikel 12:h).

I *Romfördragets* avdelning I kapitel 2 stadgas att kvantitativa restriktioner äro förbjudna medlemsstaterna emellan. I fördragets artikel 36 utsäges emellertid att dessa bestämmelser ej utgöra hinder för sådana förbud eller restriktioner med avseende å import, export eller transitering, som bl. a. äro avsedda att skydda nationalskatter av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde.

I det *Allmänna Tull- och Handelsavtalet* (*GATT*) stadgas att de avtalslutande parterna ej må införa eller bibehålla förbud eller restriktioner i fråga om export av varor destinerade till annan parts område. I *GATT*-artikeln XX:f) göres dock undantag för bl.a. åtgärder som äro vidtagna »till skydd för nationalskatter av konstnärligt, historiskt eller arkeologiskt värde». Därvid förutsättes uttryckligen, att dylika åtgärder icke få brukas i diskriminerande syfte eller för att förtäckt begränsa den internationella handeln.

Även inom *UNESCO* har frågan om skydd för nationella kulturskatter diskuterats. Vid generalkonferensens tolfte session år 1962 beslöts på grundval av verkställda utredningar, att ett förslag till rekommendationer angående medel att förhindra olovlig export, import och försäljning av kulturföremål skulle utarbetas och framläggas för generalkonferensens trettonde session i slutet av år 1964. Ett preliminärt förslag till rekommendationer har därefter överlämnats till medlemsstaterna för yttrande. I detta förslag uttalas, att varje medlemsstat bör utöva effektiv kontroll över exporten, importen och försäljningen av kulturföremål genom en för ändamålet upprättad särskild kulturskyddsmyndighet, som bl. a. bör ha till uppgift att bevilja tillstånd till utförsel av kulturföremål, att förhindra import av kulturföremål, som utförts från ursprungslandet i strid mot där gällande bestämmelser,

samt att göra en inventering och lämpligen även förteckning av landets bestånd av kulturföremål. Med kulturföremål avses i förslaget sådan lös egendom som har särskild betydelse för vederbörande lands kulturarv. Det föreslås vidare bl. a., att om ett kulturföremål olovligen utförts till en annan medlemsstat, så skola denna stats myndigheter vara behjälpliga att återbörda föremålet till dess »hemland».

Utredningens författningsförslag

Allmän motivering

Exportregleringar beträffande konst- och kulturföremål — i fortsättningen benämnda kulturföremål — bruka motiveras med att staten, som bland annat har till uppgift att befrämja och värna den inhemska kulturen, därvid bör se till att landet icke genom en ohämmad export blir berövat en väsentlig del av sitt kulturarv. Att åtgärder härutinnan äro berättigade har vunnit internationellt erkännande. I traktater, som ha till huvudsakligt syfte att liberalisera handeln över gränserna, har sålunda medgivits att exporten av kulturskatter göres till föremål för regleringar. Och inom UNESCO föreligger för närvarande till behandling ett förslag om antagande av rekommendationer med syfte att förhindra illegal export, import och försäljning av kulturföremål.

Förbud mot utförsel av kulturföremål förekommer, med olika skärpa, i flertalet länder såväl inom som utom Europa. Vad beträffar Sverige är det enligt nu gällande bestämmelser endast i begränsad utsträckning möjligt att förhindra export av värdefulla kulturföremål. Det i 1927 års kungörelse stadgade förbudet mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål avser i stort sett endast föremål av trä, och enligt fideikommissavvecklingslagen äger det allmänna i fråga om lösa kulturföremål påkalla inlösen — och därmed även förhindra export — blott i undantagsfall, nämligen då det visat sig omöjligt att på annat sätt förebygga att till fideikommiss förut hörande samling av föremål med särskilt kulturhistoriskt värde skingras eller bortflyttas från sin ursprungliga miljö, exempelvis till utlandet.

Om man jämväl i andra fall skall kunna hejda en pågående eller befarad avtappning av landets bestånd av värdefulla kulturföremål genom export, erfordras alltså åtgärder med större räckvidd. Närmast till hands ligger då att undersöka, om icke ett exportförbud bör införas med avseende å värdefulla kulturföremål över huvud taget.

Ett exportförbud utgör alltid en hämsko på den internationella samfärdseln och inkräktar tillika på den enskildes rätt att fritt disponera över sin egendom. Det är därför av vikt att ett sådant förbud varken tillgripes i andra lägen än då det bedömes vara ofrånkomligt eller göres mera omfattande och ingripande än oundgängligen är nödvändigt för att det skall fylla sin uppgift. Vad nu sagts äger giltighet även i fråga om kulturföremål. Måhända skulle det kunna hävdas att en exportreglering på detta område

är särskilt betänklig, enär som följd av begränsningen av möjligheterna till återutförsel jämväl benägenheten att importera kulturföremål till Sverige kan befaras komma att minska och det kulturella utbytet med utlandet sålunda på ett väsentligt område löper risk att stagnera. Häremot må dock erinras, att de i flertalet kulturländer gällande exportförbuderna på förevarande område redan omöjliggöra eller i varje fall avsevärt försvåra ett sådant ömsesidigt utbyte. Därest av ett antal länder flertalet tillämpar förbud mot utförsel av kulturföremål, måste för det eller de övriga risken vara stor att det inhemska beståndet av sådana föremål så småningom går förlorat till utlandet utan att kunna ersättas med andra likvärdiga föremål. Särskilt gäller det sagda i fråga om sådana konstverk och antikviteter m. m. som äro eftersökta och högt värderade på den internationella marknaden. Även den som ansluter sig till principen om det internationella varuutbytets frihet måste väl därför — om han tillika äger någon känsla för det svenska kulturarvet — tillstå att i den nu föreliggande situationen, särskilt tillspetsad genom beslutet om fideikommissens upplösning, ett förbud mot utförsel av kulturföremål är åtminstone i någon form av behovet påkallat.

Såsom framgår av översikten över utländsk lagstiftning på området kan ett exportförbud konstrueras på mångahanda sätt. Utformningen måste i hög grad vara beroende av det mål som man vill uppnå med förbudet.

När det gäller att söka slå vakt om landets kulturarv genom exportförbud, blir det främst fråga om att förhindra utförsel av sådana kulturföremål som på grund av sitt konstnärliga, historiska eller vetenskapliga värde äro av särskilt intresse för Sverige. Det kan därvid gälla alster av framstående konstnärlig skaparkraft, vilka övat inflytande på konsten eller eljest påverkat stil och smak här i landet. Det kan också vara fråga om föremål, vilka äro oupplösligt förknippade med händelser i vår historia eller vilka haft särskild betydelse för den vetenskapliga utvecklingen i Sverige.

Att ett exportförbud bör inriktas på att inom landet bevara kulturföremål, som på angivna eller andra sätt äro av nationellt intresse ur konstnärlig, historisk eller vetenskaplig synpunkt, torde näppeligen tarva någon närmare motivering. Å andra sidan synes tillräckliga skäl saknas att utforma en exportreglering så, att jämväl andra föremål än sådana av nyssnämnda slag mot ägarnas vilja kunna behållas inom landet. De fördelar, som härigenom möjligen kunde stå att vinna i något hänseende, skulle säkerligen mer än väl uppvägas av det avbräck, som skulle vållas det kulturella utbytet med utlandet. Lika värdefullt som det är för oss här i Sverige att hit förvärfvas kulturföremål från andra länder, lika värdefullt är det för oss, ehuru ur annan synpunkt, att föremål som äro produkter av vår inhemska kultur bli spridda till andra länder. På kulturens område bör ett givande och tagande länderna och folken emellan städse äga rum.

Den principiella grund, på vilken ett exportförbud enligt utredningens me-

ning bör vila, är alltså den, att endast kulturföremål, som ur konstnärlig, historisk eller vetenskaplig synpunkt äro av stort nationellt intresse, böra hindras från att utföras till utlandet. Föremålets värde i något eller några av nämnda hänseenden skall med andra ord vara sådant, att det är av synnerlig vikt att föremålet kvarbliver i riket. En annan — och för exportförbudets konstruktion måhända avgörande — sak är, att det av tekniska skäl kan vara nödvändigt att under förbudet inbegripa även andra kulturföremål, därvid dock samtidigt bör öppnas möjligheter till undantag från förbudet genom licensgivning. Till denna och därmed sammanhängande frågor finnes anledning att återkomma i det följande. Här må blott erinras, att vår lagstiftning på området och tillämpningen av densamma icke behöver vara lika långtgående och restriktiv som lagstiftningen i vissa länder, t. ex. Grekland och Italien, vilkas inhemska konstskatter och antikviteter sedan lång tid tillbaka äro begärliga världen över och därför tidigare exporterats i stor utsträckning.

Ett exportförbud bör rimligtvis förknippas med rätt för den, som önskar exportera ett honom tillhörigt kulturföremål men på grund av föremålets nationella värde hindras från att fullfölja sin avsikt, att påfordra inlösen av föremålet med belopp motsvarande det ekonomiska värde som föremålet kan visas ha, exempelvis på grundval av köpeanbud från utländsk spekulant. Det synes nämligen icke kunna fordras, att kulturföremålets ägare skall tvingas avstå från en försäljning till utlandet utan att han erhåller kompensation för den ekonomiska förlust som uppkommer i det säkerligen icke sällsynta fallet att någon lika fördelaktig avsättningsmöjlighet ej står honom till buds på den förhållandevis begränsade marknad som Sverige utgör. Den inskränkning av möjligheterna att nå köpstarka spekulanter på den internationella marknaden, som ett exportförbud medför, kunde också återverka i värdesänkande riktning vid handeln med föremål av ifrågavarande slag inom landet, något som skulle drabba även sådana säljare vilka icke själva tänkt vända sig till utländska köpare. Att det nationella intresset av att inom landet bevara vissa särskilt kvalificerade kulturföremål skulle tillgodoses på bekostnad av en viss grupp medborgare torde icke böra ifrågakomma och kan undvikas med den här förordade rätten att påkalla inlösen. Det bör också framhållas att denna rätt är ägnad att avsevärt minska frestelserna att söka kringgå exportförbudet — en omständighet som torde vara av stor betydelse med hänsyn till svårigheterna att övervaka efterlevnaden av förbudet. Slutligen synes det vara angeläget för svenska museer och andra kulturvårdande institutioner att få tillfälle att förvärva föremål av sådant kulturellt värde att de anses böra bibehållas inom landet. Det måste ju här nästan alltid bli fråga om sådana kulturskatter som ha sin naturliga plats i dylika institutioners samlingar. Utredningen har icke förbisett, att förvärv av sådana föremål förutsätter att betydande belopp finnas tillgängliga för ändamålet och att våra offentliga institutioners ordinarie anslag för nyförvärv

endast i undantagsfall komma att räcka till härför. I annat sammanhang skall denna fråga närmare behandlas. Redan här må dock understrykas viken av att statsmakterna skapa de ekonomiska förutsättningarna för att möjligheten att inlösa kulturföremål skall kunna begagnas. Om i brist på medel inlösen icke kan komma till stånd, synes den planerade exporten skäligen icke längre böra förhindras. Att i vart fall staten är redo att vid behov satsa betydande belopp på förvärv av kulturföremål blir sålunda av avgörande betydelse för exportförbudets effektivitet.

Det gäller då att undersöka på vilket sätt ett exportförbud skall vara beskaffat, vilket tillgodoser såväl rimliga krav på effektivitet som önskemålet att regleringen blir enkel, smidig och billig i tillämpningen.

Ett tänkbart — och tidigare i Sverige diskuterat — sätt att förhindra utförsel av de kulturföremål, som anses omistliga för landet, är att införa dem i ett centralt register och samtidigt förbjuda utförsel av sålunda registrerade föremål. Till grund för registreringen kan läggas antingen resultatet av en minutiös inventering av landets bestånd av kulturföremål eller endast vad som redan är känt av expertisen och vad som blir anmält frivilligt av vederbörande ägare. En inventering och registrering av landets bestånd av kulturföremål skulle emellertid, med hänsyn särskilt till de därmed förenade kostnaderna, knappast kunna rättfärdigas av ändamålet, nämligen att förhindra utförseln av ett relativt begränsat antal kulturföremål. Därtill kommer att sådana föremål i många fall lätt kunna undandragas en inventering, huru denna än är upplagd. Läte man registreringen endast avse kulturföremål vilka frivilligt anmälas till registrering eller vilka redan äro kända för expertisen, skulle kontrollen över att de värdefullaste föremålen kvarbliva i riket bli ännu bristfälligare än om registreringen hade föregåtts av en allmän inventering. Och ändock skulle det även i detta fall krävas en säkerligen omfattande och kostsam organisation för föremålens registrering och därmed sammanhängande uppgifter. Utredningen har därför kommit till den uppfattningen, att registreringsförfarande såsom medel att förhindra export av kulturskatter är behäftat med alltför många nackdelar.

Ett annat alternativ erbjuder det fristående exportförbudet. Eftersom syftet är att inom landet bevara de värdefullaste kulturföremålen, kan ett sådant förbud tänkas antingen omfatta samtliga eller vissa grupper av kulturföremål och vara förenat med licensgivning beträffande sådana föremål, vilkas kvarblivande i riket saknar nationellt intresse, eller avse allenast de egentliga skyddsobjekten. Att utforma exportförbudet på sistnämnda sätt låter sig dock i praktiken icke göra. Tullmyndigheterna skulle nämligen då på eget ansvar få bedöma värdet ur nationell synpunkt av de kulturföremål som anmälas till utförsel, en uppgift som helt faller utanför deras kompetens.

Det i Storbritannien tillämpade systemet på förevarande område utgör

ett exempel på att ett generellt utförselförbud av praktiska skäl kan begränsas till vissa kategorier av kulturföremål och dessutom förses med undantag av allmän räckvidd på ett sådant sätt, att de med förbudet förknippade olägenheterna minskas utan att för den skull avkall behöver givas på förbudets effektivitet. I huvudsaklig överensstämmelse härmed synes det för Sveriges vidkommande ifrågasatta exportförbudet visserligen böra erhålla generell giltighet men förenas med möjlighet till licensgivning samt på lämpligt sätt begränsas till sådana grupper av föremål inom vilka de egentliga skyddsobjekten kunna väntas förekomma. Vad särskilt angår möjligheterna till begränsning av exportförbudets giltighetsområde är att beakta, att en begränsande effekt kan erhållas inte bara genom allmänna undantag utan även genom det sätt varpå de av förbudet omfattade föremålen beskrivas i författningen.

En viktig fråga att behandla i förevarande sammanhang är huruvida även föremål av tämligen ringa ålder skola omfattas av förbudet. Enligt den utländska lagstiftningen på området äro med exportförbud belagda kulturföremål i regel sådana vilkas ålder är minst 100 år. Denna gränsdragning har samband med den allmänt vedertagna definitionen på begreppet antikviteter. För att ett föremål skall kunna betecknas som antikt skall det även enligt svensk uppfattning vara minst 100 år gammalt, och samma betraktelsesätt har kommit till uttryck icke blott i andra länders exportlagstiftning utan även i den av UNESCO:s generalkonferens år 1950 antagna och av Sverige ratificerade konventionen angående importen av materiel av undervisnings-, vetenskaplig och kulturell karaktär. Vid genomförandet av ett svenskt exportförbud på detta område synes man så långt som möjligt böra anknyta till det vedertagna antikvitetsbegreppet och icke göra exportregleringen i Sverige mera rigorös än vad som i allmänhet är fallet i andra länder. Härför talar också att föremål av sådant värde för det svenska kulturlivet, att de såvitt möjligt böra bibehållas inom landet, endast undantagsvis lära ha en ålder understigande 100 år.

Ovan har understrukits, att såsom skyddsobjekt vid en exportreglering böra ifrågakomma allenast kulturföremål av betydande nationellt intresse, alltså de allra värdefullaste föremålen. Dylika föremål återfinnas naturligen i första hand bland sådana som ha inhemskt ursprung. Men det får icke förbises att även vissa föremål av utländskt ursprung på grund av vunen fast anknytning till Sverige kunna med lika stort fog räknas som delar av det svenska kulturarvet. Frågan om föremålens ursprung har därför icke den stora vikt i sammanhanget som man i förstone kan vara benägen antaga. Fastmera synes tidsfaktorn vara av större betydelse i detta hänseende. Har ett kulturföremål, vare sig det är svenskt eller utländskt till ursprunget, icke funnits här i riket i åtminstone 50 år, så kan föremålet, oavsett sina övriga egenskaper, i regel knappast sägas utgöra någon del av det svenska kulturarvet, och tillräckligt starka skäl saknas då att mot ägarens vilja bibehålla

föremålet inom landet. Av det sagda följer givetvis icke att alla kulturföremål som funnits i riket under mer än 50 år kunna anses äga nationellt intresse. Men den omständigheten att ett kulturföremål funnits i Sverige under så lång tid bör utgöra en av förutsättningarna för att man enligt tidigare angivna bedömningsgrunder skall kunna fastslå att föremålet är omistligt för landet.

Även andra begränsningar av exportförbudets tillämpningsområde böra övervägas. Erinras må sålunda om den bl. a. i Storbritannien tillämpade principen, att särskilt tillstånd till utförsel av kulturföremål behöver inhämtas endast beträffande föremål vilkas värde i pengar räknat överstiger ett visst belopp. Principen i fråga bygger givetvis på den erfarenheten, att ju mer betydelsefullt för landets kulturliv som ett föremål på grund av sin beskaffenhet och sin unika karaktär anses vara, desto högre marknadsvärde brukar det regelmässigt äga. För att på ett enkelt sätt undgå onödig byråkrati synes därför genom lämplig avvägning av nu åsyftade värdegränser exportförbudet inom varje kategori av kulturföremål böra inskränkas till att avse endast sådana grupper inom vilka kulturskatter av nationellt intresse vanligen förekomma, medan det stora flertalet föremål av lägre merkantilt värde undantages från tillståndstvång. Vid bestämmandet av sådana värdegränser måste naturligen beaktas, att prisnivån i fråga om kulturföremål icke är densamma i Sverige som utomlands samt att det även förekommer betydande prisskillnader mellan olika kategorier av kulturföremål.

Det nu anförda har endast haft till syfte att något belysa tänkbara möjligheter att begränsa ett generellt exportförbuds tillämplighetsområde. I överensstämmelse med ovan angivna riktlinjer har förslag utarbetats till förordning om förbud i vissa fall mot utförsel från riket av kulturföremål. Beträffande detaljerna i förslaget må följande anföras.

Detaljmotivering

1 §.

Utredningen gäller frågan om förbud mot utförsel ur riket av värdefulla konst- och kulturföremål. Då konsten otvivelaktigt räknas till den mänskliga kulturen, synes ordet »kulturföremål» ensamt innefatta alla de olika slags föremål som utredningen avser. Vad som vid en exportreglering skall falla in under begreppet kulturföremål beror främst på det allmänna syfte regleringen har att tjäna. Ur lagteknisk synpunkt kan därvid en viss begränsning av det eljest vedertagna begreppet erfordras, i vilket hänseende nu skall iakttagas att fråga endast är om värdefulla kulturföremål.

Förut har framhållits att i princip endast föremål, som äro mer än 100 år gamla, böra omfattas av exportförbudet. Såsom skyddsobjekt böra, med angivna begränsning, till en början räknas alster av bildkonst, konsthant-

verk och konstindustri. Med bildkonst åsyftas framställningar, i vilka bilden — det för åskådaren synliga i två eller tre dimensioner — utgör framställningens egentliga syfte och vilka alltså icke jämväl ha ett nyttosyfte. Till bildkonsten räknas måleri, teckning, grafik och skulptur, men även andra konstnärliga metoder kunna förekomma. Valet av teknik eller material saknar betydelse för verkets rubricering som alster av bildkonst. Avgörande är fastmera, om verket fullföljer uteslutande estetiska syften och om det besitter åtminstone ett visst mått av originalitet. I motsats till alster av bildkonst förena alster av konsthantverk och konstindustri både ett konstnärligt syfte och ett praktiskt ändamål. Dylika alster benämnas ofta brukskonst.

Till begreppet kulturföremål böra vidare hänföras handskrifter och tryckta skrifter. Med tryckt skrift lärers förstås sådan skrift som framställts i tryckpress, oavsett det material, på vilket trycket skett, och oavsett om i skriften jämväl förekommer karta, ritning, bild eller musikenoter. Till handskrifter torde få räknas alla skrifter som icke äro tryckta, alltså även exempelvis maskinskrivna och genom något slag av duplicering framställda skrifter. Även här har utredningen ansett 100-årsgränsen böra gälla utom beträffande arkivhandlingar samt litterära och musikaliska manuskript. Dessa föreslås skola rubriceras som kulturföremål i förordningens mening och alltså i princip vara underkastade exportregleringen oberoende av sin ålder. Att arkivhandlingar samt litterära och musikaliska manuskript sålunda ansetts böra erhålla ett mera omfattande skydd än andra kategorier av föremål har sin grund däri att dylika skrifter, även då de icke hunnit bli 100 år gamla, i så många fall kunna ha person- eller kulturhistoriskt värde att okontrollerad export därav såvitt möjligt synes böra förhindras. Å andra sidan har utredningen icke ansett sig böra gå så långt som att föreslå att här ifrågavarande skrifter skola uteslutas från tillämpningen av det i 3 § under d) föreslagna allmänna undantaget från exportförbudet beträffande kulturföremål vilka kunna antagas ej ha funnits här i riket under längre tid än 50 år. På grund härav äro enligt utredningens förslag arkivhandlingar samt litterära och musikaliska manuskript undantagna från tillståndstvång i den mån de ej äro äldre än 50 år.

Som förutsättning för att en mer än 100 år gammal tryckt skrift skall omfattas av exportregleringen synes böra gälla att skriften är unik i Sverige. Detta innebär att utförsselförbudet icke blir tillämpligt på en till export avsedd skrift, om något ytterligare exemplar av skriften — enligt vad sakkunskapen på biblioteksväsendets område har sig bekant — förekommer i Sverige antingen i offentlig eller i privat ägo.

Andra föremål än de nu behandlade äro vanligtvis icke uttryck för självständigt andligt skapande men kunna likväl med tiden få ett för nationen betydande värde i person- eller kulturhistoriskt hänseende. Utredningen anser därför även sådana föremål böra rubriceras som kulturföremål, om

de äro äldre än 100 år och tillika äga allmänt person- eller kulturhistoriskt intresse. Hit äro exempelvis att hänföra de med 1927 års kungörelse avsedda föremålen, i den mån de äga allmänt person- eller kulturhistoriskt intresse och icke äro att betrakta som alster av konsthantverk eller konstindustri.

2 §.

I förevarande paragraf återfinnes den centrala bestämmelsen rörande exportförbudet. Enligt denna må kulturföremål icke utföras till utrikes ort med mindre tillstånd därtill meddelats. Av 3 § framgår dock, att kulturföremål i vissa fall må utföras utan tillstånd.

Tillstånd till utförsel föreslås skola meddelas av nationalmuseet med avseende å alster av bildkonst, konsthantverk och konstindustri, av kungliga biblioteket i fråga om tryckta skrifter samt litterära och musikaliska manuskript, av riksarkivet beträffande arkivhandlingar och andra handskrifter än litterära och musikaliska manuskript samt av riksantikvarieämbetet när det gäller övriga kulturföremål.

Vid övervägande av frågan, på vilket sätt tillståndsförfarandet bör gestaltas, har utredningen sökt finna en lösning som är på samma gång ändamålsenlig, smidig och billig i tillämpningen. Därvid har det ansetts naturligt att för tillståndsgivning och handläggning av därmed sammanhängande frågor anlitas redan befintliga statliga institutioner som besitta den högsta sakkunskapen på olika områden av kulturvården. Förenämnda fyra institutioner uppfylla dessa krav.

Beträffande det sätt, på vilket dessa institutioner böra anlitas för ifrågavarande uppgifter, har utredningen funnit två olika former vara tänkbara härför. Dels kan för ändamålet bildas ett särskilt statligt organ, som har karaktären av en kollegialt sammansatt nämnd med representanter för ovannämnda — samt möjligen även andra — myndigheter, och dels kan det anförtros åt varje myndighet för sig att handlägga ärenden som höra till dess specialområde. Att utredningen föreslår det senare alternativet beror på att en sådan ordning måste ställa sig billigare än en för ändamålet särskilt tillskapad nämnd och att behandlingen av tillståndsärendena kan antagas bli snabbare om fyra myndigheter dela på uppgiften än om ärendena skulle handläggas av en enda från olika håll sammansatt kollegial myndighet, som knappast kunde vara i ständig verksamhet och ej heller alltid kunde sammanträda med kort varsel. Den nu förordade lösningen synes dock medföra, att samråd de olika tillståndsgivande myndigheterna emellan kan vara erforderligt innan ärendena avgöras. Självfallet böra tillståndsmyndigheterna, för att kunna göra en riktig bedömning av uppkomna frågor, anlita all tillgänglig sakkunskap oberoende av om den är knuten till någon tillståndsmyndighet eller ej.

Måhända kunde det sägas vara en viss fördel för allmänheten, om den endast hade en myndighet att vända sig till i dessa tillståndsärenden. Att

behöva välja bland ett begränsat antal tillståndsmyndigheter, då det gäller att avgöra vart en ansökan skall ställas, kan dock knappast utgöra någon större olägenhet för den enskilde, särskilt som han antagligen ofta kan få hjälp med ansökningsformalitetserna av någon som är förtrogen med bestämmelserna, exempelvis en antikvitetshandlare. Skulle en ansökan om tillstånd till utförsel av kulturföremål likväl i något fall inkomma till annan myndighet än den som är behörig i ärendet, bör förstnämnda myndighet på lämpligt sätt skyndsamt lägga saken till rätta.

Det kan icke anses erforderligt, att uppgiften att handlägga ifrågavarande tillståndsärenden fördelas på flera än de fyra förenämnda myndigheterna. Den sakkunskap, som är företrädd inom dessa, lär i flertalet fall vara fullt tillräcklig för bedömning av de frågor som uppkomma i ärenden av förevarande art. Och genom samråd med andra myndigheter och experter kan den ytterligare sakkunskap tillföras bedömningen som i enstaka fall kan vara erforderlig. I vilka former samrådet olika tillståndsmyndigheter emellan samt med andra myndigheter och sakkunniga skall bedrivas, synes icke behöva författningsmässigt regleras. Det skulle knappast heller vara lämpligt att på så sätt hindra praxis från att utveckla de former för dylikt samarbete som kunna visa sig mest ändamålsenliga i olika lägen.

3 §.

Allmänna undantag från exportförbudet äro påkallade i åtskilliga fall, där det visserligen gäller kulturföremål i författningens mening men där praktiska skäl och andra intressen motivera en uppmjukning av förbudet. Dylika undantag från exportförbudet behandlas i första stycket av förevarande paragraf.

En offentlig institution, som ämnar exportera ett kulturföremål för att utställa det på utrikes ort eller eljest med avsikt att inom viss tid återinföra det till Sverige, föreslås kunna göra detta utan särskilt tillstånd. Med offentlig institution åsyftas därvid statliga och kommunala myndigheter och inrättningar ävensom andra inrättningar av allmännyttig karaktär. Då något missbruk av den sålunda medgivna friheten icke behöver befaras, har tillståndsförfarandet bedömts vara onödigt i förevarande fall.

Den som avflyttar från riket för att bosätta sig utomlands bör äga rätt att taga med sig sitt bohag och sina övriga personliga tillhörigheter, även om däri skulle ingå värdefulla kulturföremål. I överensstämmelse med vad som härutinnan gäller enligt 1927 års kungörelse föreslås därför i detta fall ett generellt undantag från exportförbudet.

Härav torde vidare böra följa att, även då ett kulturföremål genom arv, testamente eller bodelning förvärvats av en person som är bosatt å utrikes ort, denne må utan hinder av exportförbudet kunna exportera föremålet från Sverige. Ty någon rimlig anledning synes knappast föreligga att i detta hänseende göra skillnad mellan exempelvis två personer, av vilka den ene

vid sådant förvärv bodde i Sverige men strax därefter avflyttar från riket, medan den andre kort tid före förvärvet bosatt sig utomlands. Att förbudet överhuvudtaget icke bör hindra den som genom familje- eller successionsrättsligt fång blivit ägare till ett värdefullt kulturföremål från att, var han än bor, få ha det i sin besittning kan särskilt motiveras därmed, att sådana föremål ofta äro släktklenoder eller eljest ha ett för en begränsad personkrets högt affektionsvärde. Exporten bör alltså i dylika fall, där något kommersiellt förvärv icke föreligger, vara medgiven på grund av ett generellt undantag från exportförbudet.

Med hänsyn till likheten mellan testamente och gåva synes vad nyss sagts beträffande de familje- och successionsrättsliga förvärven med samma fog böra gälla i fråga om de fall då ett kulturföremål genom gåva förvärvats av en i utlandet bosatt person och denne önskar utföra föremålet. Visserligen skulle mot ett för gåvor gällande undantag från exportförbudet måhända kunna invändas, att undantaget vore ägnat att inbjuda till illojala förfaranden. Transaktioner, som i själva verket vore försäljningar, skulle av mindre nogräknade personer kunna påstås utgöra gåvor. Genom vad utredningen eljest föreslår elimineras emellertid i avsevärd mån frestelsen för exportörerna att begagna dylika medel för att få sina ekonomiska intressen tillgodosedda. Då fråga är om kulturföremål, som icke är av nationellt intresse, skall nämligen enligt förslaget tillstånd till utförsel alltid beviljas, och gäller det ett föremål som på grund av sitt höga kulturella värde icke får exporteras, skall enligt förslaget föremålet inlösas till sitt fulla ekonomiska värde. Det nu ifrågasatta undantaget synes därför knappast innebära någon risk för förbudets effektivitet.

I den allmänna motiveringen har uttalats, att hinder inte bör föreligga att utföra kulturföremål som enligt tillgänglig utredning icke funnits här i riket under längre tid än 50 år. I enlighet härmed föreslås i paragrafens första stycke, att ett dylikt medgivande till utförsel erhåller formen av ett allmänt undantag från exportförbudet. Utredningen har, med hänsyn till att det i åtskilliga fall kan visa sig svårt att på ett helt entydigt sätt klarlägga att ett föremål funnits här i landet under högst 50 år, ansett kravet på bevisning i detta hänseende böra sättas något lägre än exempelvis beträffande ett föremåls ålder. Detta har markerats genom att ifrågavarande undantag från exportförbudet angivits skola gälla, *om det kan antagas* att föremålet icke funnits här i riket under längre tid än 50 år. Vad beträffar frågan huru denna tid skall beräknas är att märka, att om ett föremål, som funnits i Sverige i — låt säga — 45 år, säljes till utlandet och därefter återförvärvas till Sverige, någon ny femtioårsperiod icke börjar löpa från dagen för föremålets återinförande till riket. Av betydelse för periodberäkningen är fastmera, därest föremålet tidigare blivit utfört och återinfört en eller flera gånger, den sammanlagda tid varunder föremålet funnits i Sverige före tidpunkten för den nya exporten. Å andra sidan bör det förhållandet,

att ett kulturföremål under kortare tid befunnit sig utomlands för att förvisas på en utställning eller av annan tillfällig orsak utan att därigenom äganderättsförhållandet eller föremålets »hemorts rätt» i Sverige påverkats, icke rimligen anses ha medfört något avbrott i den tid under vilken föremålet funnits i Sverige.

Framhållas må, att det senast diskuterade undantaget från exportförbudet medför att föremål, vilka enligt 1 §, oavsett sin ålder, äro att anse som kulturföremål, det oaktat få fritt utföras från riket om de äro mindre än 50 år gamla.

Jämväl i den allmänna motiveringen omnämnda värdegränser för tillståndstvång beträffande utförsel av kulturföremål ha lagts till grund för vissa allmänna undantag från exportförbudet. Vid bestämmandet av dessa värdegränser har beaktats, att prisnivån i fråga om kulturföremål ofta är lägre i Sverige än utomlands samt att det även förekommer betydande skillnader i prisnivå mellan olika kategorier av kulturföremål.

Vad först beträffar alster av bildkonst, konsthantverk och konstindustri har utredningen funnit värdegränsen kunna, med visst undantag, sättas till 10 000 kronor. Till nämnda kategori hörande föremål av lägre ekonomiskt värde än 10 000 kronor torde nämligen endast sällan ha sådana kvalifikationer att de mot ägarens vilja böra bibehållas inom landet, varför fastställandet av sagda värdegräns, ehuru därigenom från tillståndstvång undantages flertalet i handeln förekommande kulturföremål av detta slag, likväl icke kan anses medföra någon nämnvärd risk för att föremål av nationell betydelse lämna landet. Det ovan antydda undantaget utgöres av handteckningar och grafiska blad, beträffande vilka lärer gälla att priset sällan överstiger 2 000 kronor med mindre teckningen eller bladet är av yppersta konstnärliga kvalitet.

Med samma resonemang som utgångspunkt har utredningen bedömt värdegränsen beträffande andra föremål än alster av bildkonst (med undantag av handteckningar och grafiska blad), konsthantverk och konstindustri samt handskrifter, tryckta skrifter och arkivhandlingar böra sättas till 2 000 kronor. I dessa fall gäller det föremål som i regel sakna egentliga konstnärliga kvaliteter och som därför — även då de äga allmänt person- eller kulturhistoriskt intresse — vanligen ha betydligt lägre ekonomiskt värde än huvudparten av föremålen tillhörande gruppen alster av bildkonst, konsthantverk och konstindustri.

Vad beträffar tryckta skrifter, handskrifter och arkivhandlingar är prisnivån här i landet så låg att utredningen icke ansett sig böra föreslå någon värdegräns för tillståndstvång i fråga om sådana kulturföremål.

När det gäller två eller flera föremål vilka ha ett sådant samband med varandra att de utgöra en sluten enhet, såsom exempelvis fallet är beträffande en porslinsservis eller en salongsmöbel, bör hänsyn icke tagas till värdet av varje föremål för sig utan till föremålens sammanlagda värde,

vilket f. ö. i allmänhet påverkas av det samband föremålen ha med varandra. I andra stycket av förevarande paragraf har därför intagits en bestämmelse av innebörd, att vad i paragrafen stadgas om kulturföremål, vars värde icke överstiger visst belopp, ej skall gälla i fråga om sådant föremål vilket jämte ett eller flera andra kulturföremål bildar en sluten enhet med ett värde överstigande samma belopp.

4 §.

Den i 1 § föreslagna definitionen på begreppet kulturföremål ger vid handen att åtskilliga föremål tillhörande de kategorier, på vilka exportförbudet tar sikte, dock av olika skäl falla utanför detta. Så är förhållandet beträffande alla föremål — utom litterära och musikaliska manuskript samt arkivhandlingar — vilka icke äro äldre än 100 år. Detsamma gäller beträffande tryckta skrifter som icke äro unika i Sverige. I fråga om andra föremål än alster av bildkonst, konsthantverk och konstindustri, tryckta skrifter, arkivhandlingar och handskrifter är förutsättningen för att de skola räknas som kulturföremål den, att de äga allmänt person- eller kulturhistoriskt intresse. Brister en sådan förutsättning, är föremålet icke att betrakta som kulturföremål i författningens mening och alltså icke underkastat exportförbudet.

För tullmyndigheterna måste det icke sällan te sig svårt att taga ställning till exportörens påstående att ett till utförsel anmält kulturföremål icke är mer än 100 år gammalt eller att en mer än 100 år gammal tryckt skrift, som är avsedd att exporteras, icke är unik i Sverige eller att kvalifikationen »allmänt person- eller kulturhistoriskt intresse» ej är uppfylld beträffande vissa föremål. I likhet med vad som föreskrives i 1927 års kungörelse synes därför exportören i tveksamma fall böra styrka sitt påstående genom intyg, som företes för tullmyndigheten. Det torde också vara i exportörens intresse att i fall, där saken icke är uppenbar, i förväg förvissa sig om att hinder för export icke föreligger genom att anskaffa intyg, som sedan kan åberopas vid tullbehandlingen.

Om det föreskreves, att intyg av nu ifrågavarande slag skulle vara utfärdad av tillståndsmyndighet för att kunna godkännas vid tullbehandlingen, bleve förfarandet i dessa fall, där det dock gäller föremål som falla utanför förbudet, ganska likt förfarandet i de fall då tillstånd kräves för utförsel av kulturföremål i författningens mening. En sådan i och för sig onödig ökning av den arbetsbörda, som genom förslaget ålägges tillståndsmyndigheterna, synes icke tillräddig.

Med utgångspunkt från angivna överväganden föreslås i första stycket av förevarande paragraf, att såsom bevisning rörande ett föremåls ålder må godtagas intyg av tillverkaren eller annan tillförlitlig person om tiden för tillverkningen. Intyget skall dock i sistnämnda fall icke ge uttryck åt en uppskattning av föremålets ålder utan skall avse faktiska förhållanden som

äro kända för intygsgivaren. Skulle det icke vara möjligt att anskaffa intyg av nu angivet slag, äger exportören enligt förslaget i stället åberopa ett efter sakkunnig bedömning utfärdat intyg rörande föremålets ålder. Sådant intyg skall dock, för att kunna godtagas, vara utfärdat av offentlig kulturvårdande institution eller av sådan institution anvisad sakkunnig person. Med offentlig kulturvårdande institution åsyftas ej endast statliga eller kommunala institutioner på kulturvårdens område, såsom exempelvis museer, utan även andra institutioner av allmännyttig karaktär, vare sig dessa drivas med statsunderstöd eller ej. Det måste därvid förutsättas att den för intygsgivning anlitade institutionen icke utlåter sig om andra föremål än sådana som falla inom dess eget verksamhetsområde. Likaså framstår det såsom självklart att en institution, som anmodas att avgiva utlåtande i nu ifrågavarande hänseende, avböjer uppdraget eller anlitar ytterligare sakkunskap, om den uppkomna frågan skulle visa sig vara sådan att institutionens egen expertis icke kan nå ett säkert resultat.

När det gäller frågan huruvida en mer än 100 år gammal tryckt skrift är unik i Sverige, liksom då det skall klarläggas huruvida allmänt person- eller kulturhistoriskt intresse är förknippat med ett föremål, må enligt paragrafens andra stycke — liksom i fråga om ett föremåls ålder — intyg av offentlig kulturvårdande institution eller av sådan institution anvisad sakkunnig person godtagas vid tullbehandlingen. Även beträffande sådan intygsgivning måste gälla, att endast på området sakkunniga institutioner få befatta sig härmed. Därvid komma med avseende å tryckta skrifter i första hand universitetsbiblioteken och centralbiblioteken i betraktande. Centralbibliotek äro sådana bibliotek som inom varje län ha överinseendet över biblioteksväsendet. De äro som regel belägna i länets residensstad och äro därför lättillgängliga för allmänheten. Även vissa andra bibliotek än universitets- och centralbibliotek kunna komma i fråga i förevarande sammanhang. Kommunala bibliotek i våra större städer torde, även om de icke äro centralbibliotek, besitta tillräcklig sakkunskap för att på ett tillförlitligt sätt kunna uttala sig i nu ifrågavarande hänseende. Bedömningen huruvida föremål äga allmänt person- eller kulturhistoriskt intresse förutsätter — beroende på föremålens beskaffenhet — sakkunskap på skiftande områden. I regel lära dock våra större kulturhistoriska museer liksom även landsantikvarierna kunna fylla denna uppgift.

När en exportör vid tullbehandlingen åberopar att det föremål, som han avser att exportera, visserligen är ett kulturföremål i den föreslagna författningens mening men omfattas av något av de i 3 § omförmälda allmänna undantagen från exportförbudet, ankommer det på honom att styrka sitt påstående genom företeende av erforderliga handlingar. En erinran härom har intagits i tredje stycket av förevarande paragraf. Nu ifrågavarande bevisskyldighet kan fullgöras exempelvis genom intyg av trovärdiga personer rörande sådana faktiska omständigheter som att föremålet i fråga icke

funnits här i riket under längre tid än 50 år eller att det utgör personligt bohag tillhörande exportören, vilken avser att bosätta sig utomlands. Beträffande de fall, då en utomlands bosatt exportör påstår sig ha förvärvat det till utförsel anmälda föremålet genom arv, testamente, bodelning eller gåva, kan förhållandet styrkas genom den handling varå fånet grundas, såsom arvskiftesinstrument, testamente, bodelningshandling eller gåvobrev. Gör exportören gällande att föremålet på grund av sitt ringa värde icke omfattas av exportförbudet, bör uppgiften om värdet styrkas exempelvis genom företeende av handlingar rörande ett nyligen avslutat köp eller en planerad överlåtelse av föremålet till utlandet. För detta ändamål synes även intyg av offentlig kulturvårdande institution eller av dylik institution anvisad sakkunnig person böra godtagas på samma sätt som då fråga är om föremåls ålder och liknande förhållanden.

5 §.

De formella förutsättningarna för prövning av en ansökan om utförseltillstånd behandlas i denna paragraf.

Då sådan ansökan utgör underlaget för tillståndsmyndighetens bedömning av frågan huruvida export skall medgivas eller ej, bör den innehålla erforderliga uppgifter om föremålets beskaffenhet. Man torde emellertid icke kunna ställa alltför stora krav på den beskrivning av föremålet som bör lämnas i ansökningen. Bland annat måste man räkna med att sökanden icke alltid äger förmåga att på ett sakkunnigt och uttömmande sätt beskriva föremålet och att han också ofta saknar fullständig kunskap om dess historia. I fråga om andra kulturföremål än skrifter föreslår utredningen därför att den praxis följes som för närvarande tillämpas beträffande ansökningar om utförseltillstånd enligt 1927 års kungörelse och enligt vilken tillståndsmyndigheten — riksantikvarieämbetet — fordrar att sökanden inge fotografi i två exemplar av föremålet. Vederbörande tillståndsmyndighet kan då med ledning av fotografiet avgöra om ytterligare undersökning i form av besiktning är erforderlig. Fotografiet har emellertid inte bara till uppgift att underlätta tillståndsmyndighetens bedömning. Det ena exemplaret bör nämligen fogas vid exportlicensen och ger då tullmyndigheten möjlighet att snabbt och säkert avgöra huruvida det till utförsel anmälda föremålet avses med licensen, medan det andra exemplaret kan arkiveras, särskilt i syfte att för framtiden bevara kännedomen om de kulturföremål som lämna landet. Det torde icke utgöra någon oskälig börda för sökanden att sålunda behöva anskaffa två fotografier av det eller de föremål han vill utföra, särskilt som även amatörfotografier böra kunna godtagas. Avser ansökningen en enhetlig samling föremål, bör det räcka med fotografier av något eller några för samlingen karaktäristiska föremål. I enlighet med det anförda har i förevarande paragraf upptagits en bestämmelse

om att ansökan om tillstånd att exportera annat kulturföremål än skrift skall vara åtföljd av två fotografier av föremålet.

När det gäller andra kulturföremål än skrifter medför, som nyss framhållits, kravet på ingivande av fotografier av föremålet knappast någon större kostnad eller olägenhet för sökanden. Annorlunda förhåller det sig däremot i fråga om skrifter. Att anskaffa fullständiga kopior eller avskrifter av dem skulle ofta ställa sig förhållandevis dyrt. De önskemål som skola tillgodoses genom tillhandahållande av fotografier äro icke heller lika starka beträffande skrifter som då fråga är om andra föremål. Skrifter torde i regel lätt kunna beskrivas i text på ett sätt som är tillfyllest för tillståndsprövning och tullkontroll m. m. Det saknas därför skäl att uppställa ett undantagslöst krav på att ansökning om tillstånd till utförsel av skrift skall vara åtföljd av en avskrift eller kopia av skriften. Förevarande paragraf innehåller därför beträffande skrifter en bestämmelse, enligt vilken tillståndsmyndigheten äger infordra en bestyrkt avskrift eller kopia av skriften. Av sammanhanget torde framgå, att bestämmelsen bör tillämpas endast då så med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet anses erforderligt.

Understundom kan tillståndsmyndigheten finna ansökningshandlingarna icke vara tillfyllest som underlag för sitt ställningstagande. Myndigheten bör då för att kunna bilda sig en klar uppfattning om kulturföremålets värde ur konstnärlig, historisk eller vetenskaplig synpunkt ha möjlighet att verkställa besiktning av detsamma genom företrädare för myndigheten eller annan expert. Med hänsyn härtill föreslås i nu förevarande paragraf tillika skyldighet för sökanden att på tillståndsmyndighetens begäran för besiktning tillhandahålla det ifrågavarande kulturföremålet, vare sig detta är en skrift eller något annat föremål.

Om tillståndsmyndigheten skulle finna föremålet vara av sådan beskaffenhet att det bör bibehållas inom landet och frågan om föremålets inlösende därför blir aktuell, är det av vikt för myndigheten att veta vilket ekonomiskt värde föremålet enligt sökandens uppfattning har. I så fall bör myndigheten nämligen undersöka huruvida medel kunna anskaffas för inlösen av detsamma. Även som hållpunkt för bedömningen av föremålets värde ur konstnärlig, historisk eller vetenskaplig synpunkt är en uppgift av sökanden om föremålets ekonomiska värde av intresse för myndigheten. En sådan uppgift synes därför böra lämnas redan i ansökningen om utförseltillstånd. I början av förevarande paragraf har en bestämmelse härom upptagits.

6 §.

Beträffande paragrafens första stycke må till en början hänvisas till den allmänna motiveringen, vari framhållits att exportförbudets syfte endast bör vara att förhindra utförsel ur riket av sådana kulturföremål, som på

grund av sitt konstnärliga, historiska eller vetenskapliga värde äro av särskilt stort intresse för Sverige, samt att exporttillstånd därför må vägras endast om tillståndsmyndigheten finner det vara av synnerlig vikt att föremålet bibehålles inom landet. Vid denna bedömning bör det allmännas intresse av att ett kulturföremål kvarstannar inom riket vägas mot ägarens intresse av att kunna fritt disponera över sin egendom. Det torde därför icke vara tillräckligt såsom grund för vägran av utförseltillstånd, att någon offentlig institution uttalar önskemål om att förvärva föremålet för komplettering av sina samlingar. Var föremålet efter inlösen skall placeras är en fråga som uppkommer först sedan tillståndsmyndigheten på ovan angivna grunder funnit föremålet äga sådant värde att det bör behållas inom landet.

När tillståndsmyndigheten överväger att förbjuda en ifrågasatt export, bör den samtidigt undersöka huruvida erforderliga medel för inlösen av föremålet kunna anskaffas ur statliga anslag eller från andra svenska intressenter. Skulle det visa sig utsiktslöst att genomföra en inlösen, bör med hänsyn till ägarens rätt att förfoga över sin egendom tillstånd till utförsel beviljas trots föremålets beskaffenhet. Detta undantag från regeln, att ur nationell synpunkt särskilt värdefulla kulturföremål icke skola få exporteras, har upptagits i paragrafens andra stycke.

I samma stycke behandlas också det fall då exportören endast avser att för begränsad tid från riket utföra ett kulturföremål av betydande nationellt värde, exempelvis för att utställa det å utrikes ort eller för att låta värdera eller restaurera det utomlands. I 3 § under a) föreslås visserligen ett undantag från exportförbudet för denna slags export då den verkställles av offentlig institution. När det gäller andra exportörer torde det dock vara lämpligt att exportfrågan i dessa fall blir föremål för prövning av vederbörande tillståndsmyndighet, enär man då icke utan vidare kan förutsätta att ett allmänt undantag från förbudet ej skulle komma att missbrukas. Avser annan exportör än offentlig institution att utföra ett kulturföremål som icke är av högt nationellt värde, skall tillstånd härtill — oberoende av ändamålet med exporten — enligt första stycket i förevarande paragraf beviljas. Önskar däremot sådan exportör blott för begränsad tid utföra ett kulturföremål av betydande nationellt värde, må enligt andra stycket tillstånd till utförseln även i detta fall beviljas, dock endast under förutsättning att sökanden inför tillståndsmyndigheten förbinder sig att inom viss tid återinföra föremålet till Sverige.

Med utgångspunkt från principen att ingrepp i äganderätten till kulturföremål böra inskränkas till de fall, då ett sådant ingrepp är ofrånkomligt med hänsyn till exportförbudets syfte och kan ske utan att ägarens ekonomi lider avsevärd skada, föreslås ytterligare i paragrafens andra stycke, att tillstånd till utförsel må beviljas då kulturföremålet visserligen är av sådan kvalitet, att exportlicens i och för sig icke borde beviljas, men föremå-

let skall utbjudas till försäljning å offentlig auktion i utlandet. Som förutsättning för ett dylikt tillstånd skall emellertid enligt förslaget gälla, att vederbörande tillståndsmyndighet i god tid — minst tre månader — före auktionen underrättats om den tilltänkta försäljningen samt att hinder icke föreligger för svenska intressenter att vid auktionen inropa och därefter till Sverige återinföra kulturföremålet. Äro dessa villkor uppfyllda, synes tillståndsmyndigheten ha tillräckliga möjligheter att vidtaga åtgärder för att det svenska intresset att förvärva föremålet skall kunna bevakas vid auktionen. Om ägaren av ett kulturföremål, vilket på grund av sitt kulturella värde eljest icke skulle ha fått exporteras, begagnar sig av denna möjlighet att utbjuda föremålet till försäljning å offentlig auktion utomlands, är hans avsikt givetvis att via den internationella marknaden nå kontakt med utländska köpare. Dessa kunna nämligen på grund av osäkerheten att erhålla exporttillstånd antagas bli mindre benägna än hittills att förvärva högklassiga kulturföremål i Sverige, exempelvis på offentlig auktion. Det är därför knappast troligt att ägaren, om ifrågavarande undantag från exportförbudet icke funnes, i stället för att exportera föremålet skulle välja att utbjuda det på offentlig auktion här i landet. Mera sannolikt synes vara att han då i första hand skulle vända sig direkt till utländska spekulanter för att erhålla anbud i överensstämmelse med prisläget på världsmarknaden samt att han därefter, om exporttillstånd icke beviljades, skulle påkalla inlösen av föremålet till det högsta från utlandet erbjudna priset. Det torde alltså saknas anledning antaga att den svenska auktionshandelns intressen skola bli avsevärt lidande genom detta undantag från exportförbudet.

I detta sammanhang må omnämnas att under utredningens gång även berörts frågan om lämpligheten av en bestämmelse, enligt vilken tillstånd alltid skulle meddelas till utförsel av ett kulturföremål som försålts å auktion här i landet, under förutsättning att vederbörande tillståndsmyndighet i god tid dessförinnan underrättats om den avsedda försäljningen. Skälet till att någon sådan bestämmelse icke upptagits i förslaget är emellertid, att det ansetts olämpligt att nödga tillståndsmyndigheterna att söka genom inrop å svenska auktioner bevaka nationella kulturvårdsintressen, då man visserligen icke på förhand kan veta var de å en sådan auktion utbjudna föremålen efter auktionen hamna men säkert torde vara att de allra flesta komma att inropas av svenska köpare och således ändå kvarbli i Sverige.

7 §.

Ärenden rörande utförseltillstånd enligt den nu föreslagna författningen kunna antagas ganska ofta bli av brådskande slag. Det kan exempelvis gälla en utlänning, som under besök här i landet i en konsthandel inköpt ett föremål på villkor att han får ta det med sig på hemresan, eller fråga kan vara om ett från utlandet avgivet köpeanbud som gäller blott under viss

kortare tid. Då det med hänsyn till författningens syfte torde kunna förväntas att det stora flertalet ansökningar om utförseltillstånd blir av beskaffenhet att utan tvekan böra bifallas, torde dessa ärenden i regel snabbt kunna avgöras. Vad däremot angår de fall, då föremålet i fråga befinnes ha ett för vår inhemska kultur mycket högt värde, måste behandlingen av ärendet helt naturligt bli mer tidsödande, särskilt vad gäller undersökningen om möjlighet föreligger att inlösa föremålet. Inte heller i dessa fall bör dock ärendets avgörande uppskjutas mer än nödvändigt är. Då det syns önskvärt att i författningen ge uttryck åt det nu sagda, även om det i och för sig överensstämmer med den allmänt gällande regeln att rätts- och förvaltningsärenden skola behandlas med största möjliga skyndsamhet, har i första stycket av nu förevarande paragraf, med 17 § lagsökningslagen som förebild, stadgats att beslut i anledning av ansökan om tillstånd enligt 2 § skall meddelas ofördröjligen sedan ärendet kommit i det skick att det kan avgöras.

Innebär ett sådant beslut, att tillstånd till utförsel meddelats, bör beslutet icke rimligtvis gälla för all framtid. Tillståndet kan ju exempelvis ha utslutande berott på att medel för tillfället icke kunnat uppbringas för inlösen av ett föremål beträffande vilket sådant tillstånd eljest inte skulle ha beviljats. Vidare kan värderingen ur kulturell synpunkt av föremål av nu ifrågavarande slag med tiden undergå betydande förändringar. Då därtill kommer att tillståndsmyndigheterna icke böra betungas med handläggning av andra ärenden än sådana som avse aktuella önskemål om utförsel, föreslås i andra stycket av denna paragraf att beslut, varigenom ansökan om utförseltillstånd bifallits, endast skall gälla under ett år från meddelandet. I rättssäkerhetens intresse har tillagts, att beslutet skall innehålla erinran om denna dess begränsade giltighetstid.

8 §.

Har en ansökan om tillstånd att utföra kulturföremål avslagits, bör föremålets ägare — såsom framhållits i den allmänna motiveringen — kunna påfordra inlösen av föremålet. Bestämmelser härom återfinnas i förevarande paragraf.

Innan dessa bestämmelser närmare behandlas må emellertid frågan om rätt att fullfölja talan mot tillståndsmyndigheternas beslut något beröras.

Den som fått avslag på en ansökan om tillstånd att exportera kulturföremål bör ha rätt att överklaga tillståndsmyndighetens beslut. Möjlighet att anföra besvär över beslut meddelade av de i 2 § nämnda tillståndsmyndigheterna följer av föreskrifter i myndigheternas instruktioner samt — utom vad beträffar kungl. biblioteket — i allmänna verksstadgan den 7 januari 1955. Anledning saknas därför att upptaga någon särskild bestämmelse härom i förevarande författning. På besvär i nu ifrågavarande tillståndsärenden blir lagen den 4 juni 1954 om besvärstid vid talan mot förvaltande

myndighets beslut tillämplig, i den mån icke i myndighets instruktion föreskrift meddelats om annan fullföljdstid. Enligt 32 § gällande instruktion för kungl. biblioteket skola besvär över dess beslut vara anförda senast å trettionde dagen efter den då klaganden erhöi del av beslutet, medan besvärstiden beträffande beslut av övriga tillståndsmyndigheter på grund av bestämmelserna i 1954 års lag är tre veckor från delgivning av beslutet, om klaganden icke är menighet, och eljest fem veckor. Prövningen av besvären torde böra ankomma på Kungl. Maj:t i statsrådet.

Ehuru rätten att påkalla inlösen närmast är avsedd att bereda ägaren av ett kulturföremål kompensation för den förlust som han kan anses lida genom att en tilltänkt export av föremålet icke kommer till stånd, torde skäl saknas att bibehålla honom vid denna rätt någon längre tid. Utredningen föreslår därför i paragrafens första stycke, att ägaren inom två månader från det han fått del av avslagsbeslutet eller, därest detta överklagats, från dess fastställande må göra framställning hos tillståndsmyndigheten om inlösen. En begränsning av den tid, inom vilken ägaren har att taga ställning till frågan om inlösen, är även motiverad av att den, som i händelse av inlösen skall förvärva föremålet, utan alltför stor tidsutdräkt bör erhålla klarhet om huruvida för ändamålet eventuellt avsatta medel komma att tagas i anspråk eller icke.

Framställer föremålets ägare icke inom föreskriven tid begäran om inlösen, är han förhindrad att utföra föremålet, och har han tillika förlorat rätten att få detsamma inlöst. Hinder föreligger emellertid icke för honom eller ny ägare att senare på förnyad ansökan få frågan om tillstånd att utföra föremålet prövad. I så fall torde dock, särskilt om den senare ansökningen göres tämligen kort tid efter den förra, utsikten till bifall vara ringa eller ingen.

Inlösen, som påkallas av föremålets ägare, skall enligt förslaget ske antingen för statens eller annan svensk köpars räkning. Att även andra svenska köpare än staten må komma i betraktande som inlösare ligger helt i linje med exportförbudets syfte att inom landet bevara de värdefullaste kulturföremålen. Det kan nämligen visa sig att erforderliga medel för förvärfv av ett visst kulturföremål icke kunna erhållas ur statliga anslag. Förefinnes i ett sådant läge intresse för förvärfvet och tillika ekonomiska förutsättningar härför exempelvis hos någon kommun eller någon enskild i riket bosatt svensk, kan genom att tillståndsmyndigheten inlöser föremålet för vederbörande intressents räkning åvägabringas att föremålet bibehålles inom landet. Det kan visserligen med fog göras gällande, att sådana kulturvärden varom nu är fråga i möjligaste mån böra göras tillgängliga för en större allmänhet och att intresset härav därför bör vid inlösen tillgodoses i första hand. Men detta utesluter icke att det — om andra möjligheter ej stå till buds — måste anses vara mera önskvärt att föremålet kvarstannar

inom riket även i en enskild köparens besittning, med möjlighet för offentliga institutioner att senare förvärva föremålet, än att det utföres till utlandet.

Av paragrafens andra stycke framgår att det i första hand bör ankomma på kulturföremålets ägare och vederbörande tillståndsmyndighet att träffa överenskommelse om det pris vartill föremålet skall inlösas. Ägaren bör därvid å ena sidan icke erhålla mera i löseskillning än vad som svarar mot föremålets ekonomiska värde men å andra sidan icke behöva låta sig nöjas med en lägre ersättning.

Ett kulturföremåls ekonomiska värde är ofta svårt att fastställa. Detta torde särskilt gälla i fråga om föremål, vilka ur andra synpunkter bedömts som så värdefulla att export icke kunnat medgivas. Såsom redan framhållits har löseninstitutet bland annat till syfte att bevara föremålets ägare från ekonomisk förlust till följd av att exportmöjligheten stängts. Med hänsyn härtill torde i sådana fall, då någon sålt ett kulturföremål till en i utlandet bosatt köpare men exporttillstånd vägrats säljaren eller köparen, föremålets värde och därmed löseskillningen regelmässigt böra bestämmas till det belopp som betalats för föremålet eller varit avtalat mellan parterna. Till utredning härom bör kunna tjäna ett skriftligt avtal dem emellan eller ett för köparen bindande skriftligt köpeanbud eller en specificerad kvittenshandling; köparen givetvis obetaget att, därest han anser föremålets värde vara betydligt högre än det avtalade priset, förebringa utredning härom.

Vad angår det fallet att den tilltänkta men förbjudna exporten föranletts av ägarens avsikt att utbjuda föremålet till försäljning utomlands, kan lösesumman icke alltid fastställas på nyss angivet sätt. Har ägaren nyligen inköpt föremålet, synes värderingen även då böra grundas på inköpsbeloppet, till vilket dock — åtminstone om ägaren driver handel med kulturföremål — skäligen torde böra läggas visst belopp som ersättning för påräknelig men genom inlösen utebliven handelsvinst. Ty om sådant tillägg inte kunde förväntas, skulle sannolikt den svenska konst- och antikvitetshandeln, i synnerhet sådan den bedrives å auktioner, gå miste om åtskilliga utländska spekulanter samt i följd härav svenska ägare av värdefulla kulturföremål bli mer benägna än eljest att, när de önska sälja föremålen, vända sig till den utländska marknaden. Vad nu sagts om ifrågavarande tillägg, vilket dock i förekommande fall rimligtvis synes böra begränsas till högst tio procent av inköpspriset, äger alltså visst samband med bestämmelsen i 6 § andra stycket om rätt till utförsel av kulturföremål som skall utbjudas till försäljning å utländsk offentlig auktion. — Om däremot längre tid förflutit från det föremålet senast förvärvats genom köp eller därmed jämförligt fång, saknas uppenbarligen möjligheter att fastställa lösesumman enligt nyss angivna principer. I sådana lägen torde föremålets värde få bestämmas med ledning av värdering av sakkunniga.

Vad sist sagts synes även böra gälla i andra fall, då någon fast hållpunkt för värderingen icke finnes. Vad särskilt angår de fall, då den tilltänkta men förbjudna exporten föranletts av ett bytesavtal, bör även utredning rörande vederlagets värde vara av intresse för att belysa kontrahenternas egen uppfattning om det exportförbjudna kulturföremålets värde.

Den i ovan anförda exempel omnämnda utredningen om föremålets värde lär i regel giva tillståndsmyndigheten erforderlig ledning vid bedömandet av frågan om löseskillningens storlek. Saknas anledning att ifrågasätta riktigheten av dylik utredning, synes myndigheten böra erbjuda föremålets ägare en löseskillning som överensstämmer med vad utredningen ger vid handen. I vissa fall kan dock skäl föreligga till ett annat ställningstagande. Så kan exempelvis vara förhållandet om tillståndsmyndigheten har grundad anledning antaga att ett återopat köpeanbud felaktigt återger vad köparen faktiskt är beredd att betala för föremålet och att anbudet är avsett att i händelse av inlösen sätta säljaren i ett gynnsammare utgångsläge än om den verkliga köpesumman blivit uppgiven.

Kunna tillståndsmyndigheten och föremålets ägare icke enas om lösesummans storlek, skall frågan enligt förslaget avgöras av skiljemän på sätt i lagen om skiljemän är stadgat. Ett skiljemannaförfarande synes här — liksom vid liknande tvist i samband med inlösen av kulturföremål enligt fideikommissavvecklingslagen — vara att föredraga framför rättegång inför allmän domstol, när önskvärt är att förfarandet leder till ett snabbt avgörande samt det också här gäller värderingsfrågor för vilkas riktiga avgörande särskild sakkunskap erfordras.

Vad beträffar kostnaderna för skiljemannaförfarandet har utredningen icke funnit skäl föreslå särskilda regler om skyldigheten att svara för ersättningen till skiljemännen och för övriga kostnader å förfarandet. Kostnadsfördelningsfrågan i tvister av förevarande art synes nämligen — till skillnad från vad som gäller om skiljemannaförfaranden enligt fideikommissavvecklingslagen — böra avgöras enligt allmänna regler, vilket innebär att den tappande parten i allmänhet skall ersätta motparten dennes kostnader å förfarandet. Detta ställningstagande beror främst därpå, att inlösen av exportförbjudna kulturföremål icke i samma mån som motsvarande åtgärd enligt fideikommissavvecklingslagen har karaktären av expropriation från samhällets sida. Därtill kommer, att i tvister om löseskillningen för exportförbjudna kulturföremål utredning om föremålets värde oftast torde föreligga i form av köpeavtal, köpeanbud m. m. och att tvistefrågan således icke i första hand gäller uppskattningen av föremålets värde utan tillförlitligheten av den återopade utredningen. Risken att behöva betala motpartens kostnader för skiljemannaförfarandet synes också vara ägnad att mana den till återhållsamhet, som till äventyrs skulle vilja med hjälp av skenavtal söka erhålla en högre löseskillning än han faktiskt är berättigad till.

När lösesumman blivit fastställd, vare sig genom överenskommelse mellan

föremålets ägare och tillståndsmyndigheten eller genom skiljedom, måste det vara angeläget för ägaren att löseskillingen snarast möjligt erlägges till honom, helst som den föregående proceduren redan kan ha medfört att han under ganska lång tid måst avvara de medel som skolat lösgöras genom den tillärnade exporten. Å andra sidan bör dock vederbörande tillståndsmyndighet ha skäligt rådrum att anskaffa för inlösen erforderliga medel.

I kommentaren till 6 § har redan antytts att tillståndsmyndigheten, därest den vid prövning av en ansökan om exporttillstånd finner kulturföremålet i fråga böra bibehållas inom landet, har att undersöka huruvida statsmedel finnas tillgängliga för inlösen av föremålet eller om det är möjligt att anskaffa medel från någon annan svensk intressent, samt att tillstånd bör vägras endast om myndigheten har grundad anledning antaga att inlösen, om sådan begäres av föremålets ägare, skall kunna genomföras. Även om tillståndsmyndigheten sålunda på förhand förvissat sig om att medel äro tillgängliga för förvärv av föremålet, kan det inträffa att läget sedermera ändras, exempelvis till följd av att lösesumman genom skiljedom fastställts till ett högre belopp än vad myndigheten räknat med och att ytterligare medel därför måste begäras hos statsmakterna eller anskaffas från annat håll. Att rådrum erfordras härför är utan vidare klart. Men också åtgärder för att göra tidigare för ändamålet reserverade medel disponibla torde ofta bliva tidskrävande. Både ägarens berättigade intresse att inom rimlig tid utfå löseskillingen, sedan denna fastställts, och nödvändigheten att bereda tillståndsmyndigheterna skäligt rådrum för att anskaffa erforderliga medel torde i lika mån tillgodoses genom det i paragrafens sista stycke upptagna stadgandet, enligt vilket lösen skall erläggas inom två månader från det lösesumman blivit bestämd, vare sig detta skett genom överenskommelse mellan föremålets ägare och tillståndsmyndigheten eller genom skiljedom. Erläggas icke beloppet inom sagda tid, saknas, såsom tidigare framhållits, skäl att vidare förhindra exporten, och tillstånd härtill föreslås därför skola ofördröjligen meddelas. Även å sådant tillstånd blir givetvis stadgandet i 7 § andra stycket tillämpligt.

9 §.

Möjligheten att kontrollera ett exportförbuds efterlevnad består huvudsakligen i tullmyndigheternas granskning av varor som lämna landet. Med nutidens livliga resandetrafik över gränserna och det alltmer ökande varuutbytet med utlandet är det emellertid ytterst svårt, för att icke säga omöjligt, att göra tullkontrollen så ingående att den kan sägas på ett effektivt sätt hindra olovlig utförsel. Att låta ett exportförbuds effektivitet bli helt avhängig av tullkontrollen måste därför betecknas som orealistiskt. Fastmera synes det i första hand bero på förbudets utformning, om och i vad mån detta kommer att få avsedd verkan.

Konstrueras exportförbudet så, att de mest påtagliga frestelserna att

kringgå detsamma elimineras, minskas behovet av egentliga kontrollmöjligheter högst betydligt. Enligt utredningens mening utgör den i detta förslag förordade principen att kulturföremål, beträffande vilka tillstånd till utförsel icke meddelats, skola bli inlösta till ett pris som svarar mot deras ekonomiska värde en sådan faktor som är ägnad att avsevärt minska frestelsen för den enskilde att söka kringgå förbudet. Om detta antagande är riktigt, torde tullkontrollen i sin nuvarande, i förhållande till gods- och resandetrafiken begränsade omfattning likväl vara tillräcklig ur nu ifrågasvarande synpunkt.

Även om alltså frestelserna att bryta mot det nu föreslagna exportförbudet knappast torde bli särskilt starka, är dock förbudets effektivitet också beroende av de påföljder som kunna inträda vid överträdelser av detsamma. Härutinnan är att märka, att på grund av bestämmelserna i lagen om straff för varusmuggling olovlig utförsel av kulturföremål blir att bedöma som varusmuggling. En erinran härom har upptagits i 9 § av förslaget. Varusmuggling straffas i normalfall med dagsböter, lägst 10, eller fängelse i högst ett år. I ringa fall är straffet böter, högst 300 kronor, och i grova fall straffarbete i högst två år eller fängelse. Enligt nämnda lag föreligger varusmuggling i samband med export dels då någon, utan att giva det tillkänna hos vederbörlig myndighet, från riket utför gods, som enligt stadgande i lag eller författning ej må utföras, och dels då någon medelst vilseledande i samband med tullbehandling av gods uppsåtligen föranleder att gods utföres i strid mot exportförbud. På samma sätt är att bedöma om någon förfogar över utförsel förbud underkastat gods, som i vederbörlig ordning anmälts hos tullmyndighet, och därigenom föranleder att utförsel sker i strid mot förbudet, eller om någon förfogar över gods, för vilket meddelats tillstånd till utförsel under stadgad särskild förutsättning, i strid mot vad sålunda förutsatts, eller om någon medelst vilseledande förmår tillståndsgivande myndighet att bevilja utförsel av gods och därigenom föranleder att godset utföres i strid mot förbud. Varusmuggling är straffbar icke blott om uppsåt föreligger utan jämväl då gärningsmannen handlat av grov oaktsamhet och brottet icke bedömes som ringa. I detta fall är straffet dagsböter. Lika med varusmuggling anses försök till sådant brott. Även olovlig befattning med smuggelgods — såsom förvärv, forslande, döljande, förvaring och avyttrande av gods som varit föremål för varusmuggling — är straffbar, både då gärningsmannen handlat uppsåtligen och då han väl icke insett men haft skälig anledning antaga att godset varit föremål för varusmuggling. Gods, som varit föremål för varusmuggling eller försök därtill, skall i regel förklaras förverkat till kronan. Finns det ej i behåll, skall i stället värdet förklaras förverkat.

På grund av dessa lagbestämmelser blir det exempelvis att anse som varusmuggling då någon, som erhållit utförseltillstånd för ett kulturföremål under förutsättning att det återinföres till Sverige, säljer föremålet utomlands

eller då exporttillstånd meddelats på grund av sökandens uppgift att föremålet i fråga skall säljas på offentlig auktion utom riket men sökanden i stället säljer föremålet annorstädes i utlandet.

Övergångsbestämmelserna

Om en författning i huvudsaklig överensstämmelse med det nu framlagda förslaget beslutas av statsmakterna, synes den böra träda i kraft snarast möjligt, särskilt med hänsyn till dess nära samband med lagen om avveckling av fideikommiss.

Efter ikraftträdandet torde behov icke längre föreligga av 1927 års kungörelse angående förbud mot utförsel från riket av vissa äldre kulturföremål. Kungörelsens tillämplighetsområde ingår nämligen i väsentliga stycken i den föreslagna förordningens, varför ett bibehållande av kungörelsen i oförändrat skick vore rent olämpligt. Och i den mån kungörelsen avser föremål som icke omfattas av förslaget, lära dessa sakna sådana för vårt land omistliga kulturvärden som för framtiden böra skyddas genom lagstiftning.

Att tillstånd till utförsel av kulturföremål som meddelats med stöd av kungörelsen förbli giltiga även efter den nya förordningens ikraftträdande torde följa av allmänna rättsregler men har likväl — till undvikande av tveksamhet — upptagits i en uttrycklig övergångsbestämmelse.

Övriga frågor

Arvs- och gåvoskatt

Med hänsyn till den utformning exportregleringen beträffande kulturföremål givits i utredningens förslag har utredningen icke funnit skäl att föreslå några ändringar i gällande bestämmelser om arvs- och gåvoskatt.

Stämpelavgift och expeditionslösen

Enligt 3 § förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften skall för »bevis från statsdepartement eller riksantikvarieämbetet angående undantag från förbud mot utförsel av vara till utrikes ort» uttagas stämpelavgift vilken, om värdet av det till utförsel avsedda godset skäligen kan anses överstiga 400 kronor, utgår med 20 kronor och eljest med 3 kronor. Expeditionslösen för dylikt bevis uppgår jämlikt förordningen den 7 december 1883 om expeditionslösen till 2 kronor, om beviset utfärdas av riksantikvarieämbetet, och till 3 kronor, om det utfärdas av statsdepartement. Det sist sagda avser de fall då särskilda bevis utfärdas. Tecknas beviset i stället å företedd handling, skall expeditionslösen i motsvarande fall uttagas med 1 krona respektive 2 kronor. Nämda bestämmelser äro tillämpliga på tillstånd till utförsel av äldre kulturföremål som meddelas med stöd av 1927 års kungörelse. I praxis uttages dock ingen avgift av riksantikvarieämbetet. Antalet av ämbetet meddelade tillstånd uppgick under perioden 1952—1962 till sammanlagt omkring 200, därvid det årliga antalet varierade mellan 7 och 39.

Stämpelutredningen anförde i sitt betänkande (SOU 1961:37) att, enär antalet tillstånd av nyssnämnt slag vore mycket ringa och andra avgiftspliktiga expeditioner icke utfärdades av riksantikvarieämbetet, avgiftsbestämmelsen syntes böra utgå.

I propositionen nr 75 år 1964 föreslås, att 1914 års förordning angående stämpelavgiften ävensom 1883 års förordning angående expeditionslösen skola ersättas dels av en stämpelskatteförordning, som är avsedd att bli en ren skatteförfattning, och dels av en utav Kungl. Maj:t utfärdad kungörelse om expeditionsavgift m. m. (expeditionskungörelse), i vilken författning avgifterna för myndigheternas expeditioner skola regleras. Propositionen upptager förslag till stämpelskatteförordning samt, beträffande

expeditionsavgifterna, vissa riktlinjer för den kommande reformen, som anges innebära en begränsning av det avgiftspliktiga området och samtidigt en höjning av avgiftsnivån, dock ej över statsverkets självkostnader. Chefen för finansdepartementet anför därvid bland annat, att avgiften för mindre frekventa expeditioner bör slopas för att åstadkomma en rationalisering av myndigheternas expeditiionsrutin och för att erhålla en mera lättöverskådlig avgiftsförfattning. Det framhålls vidare såsom tänkbart, att viss myndighet med hänsyn till den ringa omfattningen av dess stämpeluppbörd uteslutes ur kategorien stämpelpliktiga myndigheter, om principiella och praktiska skäl medge detta. Vad särskilt angår sådana expeditioner, varigenom begärt tillstånd, godkännande, dispens eller eljest särskild rättighet beviljas, anför departementschefen, att sökanden i sådana fall i princip själv skall bestrida kostnaden för ärendenas handläggning men att fler undantag från denna huvudregel än vad stämpelutredningen föreslagit torde böra göras. Det tillägges, att tillstånd givetvis böra vara avgiftspliktiga endast då avgiften har någon ekonomisk betydelse för statsverket. De nya bestämmelserna avses träda i kraft den 1 januari 1965.

Den i nu förevarande betänkande föreslagna förordningen om förbud i vissa fall mot utförsel från riket av kulturföremål torde icke komma att träda i kraft före den 1 januari 1965. Under förutsättning att nu gällande förordningar angående stämpelavgiften och expeditiionslösen, såsom avsett är, upphöra att gälla den 31 december 1964, behöva alltså några ändringar i dessa författningar icke övervägas med anledning av utredningens förslag om ersättande av 1927 års kungörelse med en ny förordning, enligt vilken beslut om tillstånd till utförsel av kulturföremål kunna meddelas av ett antal olika statsmyndigheter, bland vilka återfinnas sådana som för närvarande icke ha någon stämpeluppbörd. Utredningens förslag torde emellertid böra beaktas vid utarbetandet av den expeditiionskungörelse som är avsedd att träda i stället för förordningen angående expeditiionslösen. Enär arbetet på expeditiionskungörelsen ännu lär befinna sig på förberedelsestadiet då detta betänkande avgives, finner utredningen intet annat yttrande kunna avgivas beträffande frågan om expeditiionsavgift för tillstånd till utförsel jämlikt den av utredningen föreslagna förordningen än att det synes bäst överensstämja med departementschefens härovan återgivna uttalanden att, intill dess närmare erfarenhet vunnits rörande omfattningen av den tillståndsgivande verksamheten enligt den föreslagna förordningen, någon avgiftsplikt beträffande meddelade tillstånd icke föreskrives.

Finansieringsfrågan

Löseninstitutet måste för att fylla sin funktion, nämligen att säkerställa att nationellt värdefulla kulturföremål få kvarbli i riket, bygga på be-
tryggande ekonomiska grundvalar. Man torde kunna förutse att staten kom-

mer att få spela den betydelsefullaste rollen såsom inlösare och förvärfvare av sådana kulturföremål beträffande vilka export icke tillåts. Visserligen kan det antagas att enskilda svenska samlare eller andra icke-statliga intressenter i vissa fall ha tillräckliga resurser för inlösen av exportförbjudna kulturföremål, men i de allra flesta fallen torde man få räkna med att en inlösen blir beroende av statens möjligheter att ställa tillräckliga medel till förfogande. Att staten i regel står såsom inlösare ter sig också naturligt, inte endast därför att staten har de ojämförligt största resurserna utan även — och framför allt — därför att det måste anses vara en angelägen uppgift för den statliga verksamheten på kulturvårdens område att berika det allmännas bestånd av kulturföremål genom förvärfv av objekt, som på grund av sitt särskilda värde ur konstnärlig, historisk eller vetenskaplig synpunkt äro av nationellt intresse och därför ansetts böra kvarbliva i landet.

Det är således av vikt att statsmakterna skapa erforderliga ekonomiska garantier för att ge löseninstitutet och därmed också exportförbudet ett säkert underlag. Då de statliga kulturvårdande institutionernas ordinarie anslag för nyförvärf endast i undantagsfall torde vara tillräckliga för ändamålet, böra särskilda medel härför ställas till förfogande av statsmakterna.

Vad beträffar formen för sådan medelsanvisning är att beakta, att vederbörande tillståndsmyndighet icke bör vägra utförseltillstånd med mindre det med fog kan antagas att kulturföremålet inom stadgad tid kommer att inlösas. Därav följer att det knappast kan komma i fråga att låta medelstildelningen i varje särskilt fall bli beroende av riksdagens beslut. Även om största skyndsamt iakttages, skulle den med ett sådant förfarande förenade proceduren taga längre tid i anspråk än vad som kan vara rimligt inom ramen för prövningen av tillståndsärendet. Det synes därför lämpligast att för ändamålet tillskapas en särskild fond av sådan storlek att den kan beräknas förslå till förvärfv av exportförbjudna kulturföremål, även då dessa betinga höga priser, samt att nya medel tillföras den sålunda bildade fonden efterhand som uttag skett för inlösen av kulturföremål. Den nivå vid vilken fonden regelmässigt bör hållas torde, för att även förvärfv av flera exportförbjudna kulturföremål samtidigt eller i nära anslutning till varandra skola vara möjliga, icke böra understiga 5 miljoner kronor. Dispositionen av fondens medel synes böra anförtros åt Kungl. Maj:t, som efter framställning av vederbörande tillståndsmyndighet har att skyndsamt meddela beslut i saken.

Sammanfattning av utredningens förslag

Mot bakgrund av det genom lagstiftningen om fideikommissens avveckling skärpta behovet av ett mera omfattande skydd för sådana kulturföremål, som utgöra delar av det svenska kulturarvet, än vad nu gällande bestämmelser medgiva, framlägges i detta betänkande förslag till förordning om förbud i vissa fall mot utförsel från riket av värdefulla kulturföremål. Vid utarbetandet av förslaget har utredningen sökt finna en lösning som är ändamålsenlig samt smidig och billig i tillämpningen. Den föreslagna regleringen avser alster av bildkonst, konsthantverk och konstindustri, vissa skrifter och andra föremål av allmänt person- eller kulturhistoriskt intresse samt bygger på den grundtanken att endast sådana kulturföremål som äro av stort nationellt intresse ur konstnärlig, historisk eller vetenskaplig synpunkt böra bibehållas inom landet mot ägarnas vilja. Av praktiska skäl föreslås exportförbudet emellertid få en mera generell form, dock med möjlighet till licensgivning beträffande föremål vilka icke kunna anses vara omistliga för landet. För att icke göra regleringen mera rigorös än som är oundgängligen nödvändigt har exportförbudet begränsats till de grupper av kulturföremål inom vilka de egentliga skyddsobjekten i regel kunna väntas förekomma. Utredningen har sålunda ansett att i huvudsak endast sådana föremål som äro mer än 100 år gamla böra betraktas som kulturföremål i förordningens mening. Vidare böra enligt förslaget från exportförbudet undantagas bl. a. sådana kulturföremål, vare sig de äro svenska eller utländska till ursprunget, som icke funnits här i riket under längre tid än 50 år samt sådana föremål tillhörande kategorien alster av bildkonst, konsthantverk och konstindustri vilkas värde icke överstiger 10 000 kronor. Oaktat handteckningar och grafiska blad tillhöra nyssnämnda föremålsgrupp, föreslås beträffande dem, liksom i fråga om övriga kulturföremål med undantag av tryckta skrifter, handskrifter och arkivhandlingar, en motsvarande värdegräns å 2 000 kronor. Även andra allmänna undantag från exportförbudet, såsom för det fall då utförseln är föranledd av bosättning utomlands eller av förvärv på grund av arv, testamente, bodelning eller gåva, ha upptagits i förslaget.

För kulturföremål vilka icke omfattas av något allmänt undantag från exportförbudet skall tillstånd till utförsel inhämtas hos någon av de fyra statliga institutioner på kulturvårdens område, nämligen nationalmuseet,

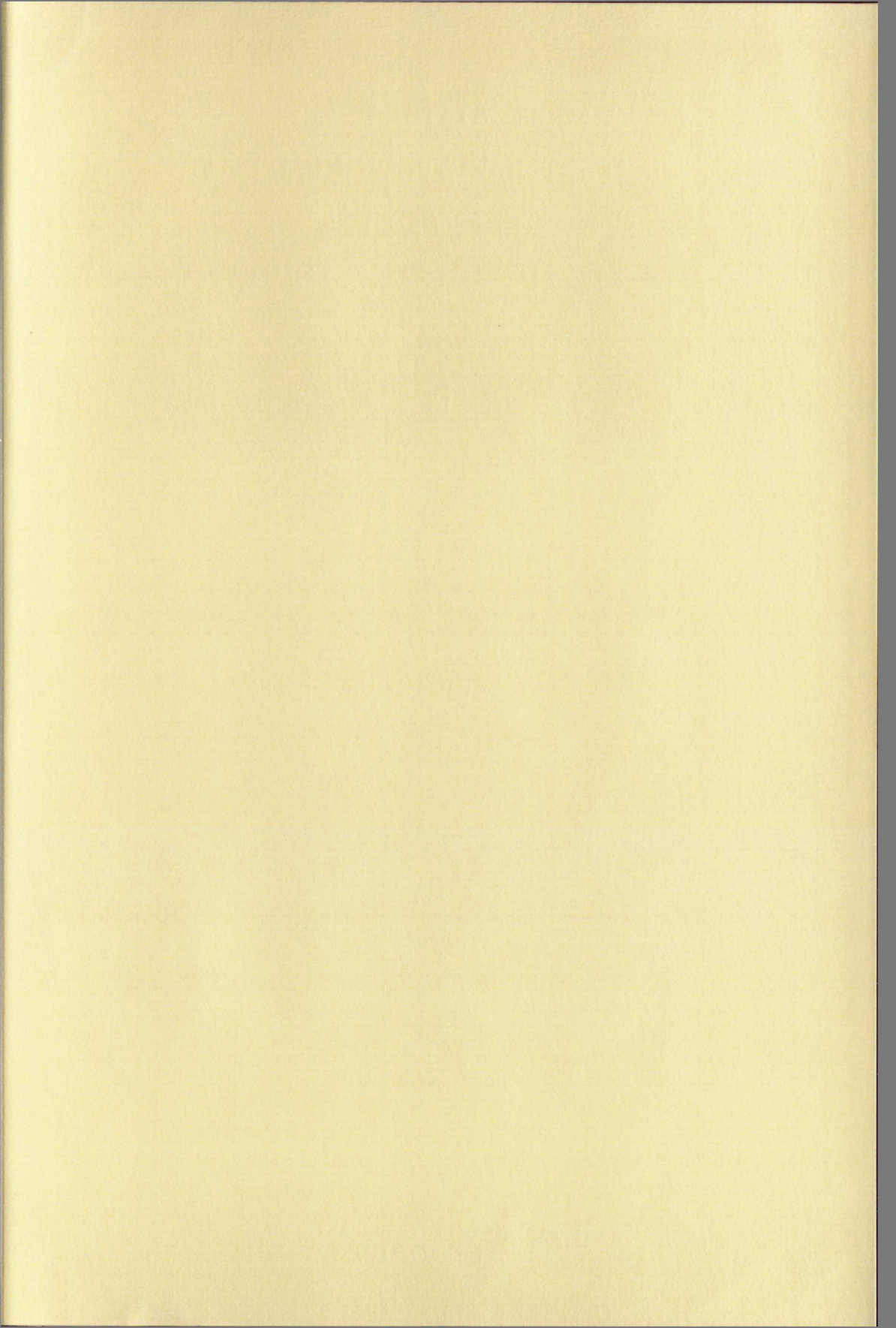
kungliga biblioteket, riksarkivet och riksantikvarieämbetet, vilka enligt förslaget skola fungera som tillståndsmyndigheter på var sitt specialområde. Beviljat utförseltillstånd föreslås vara giltigt under ett år. I förslaget understrykes att tillstånd till utförsel endast skall vägras, om det med hänsyn till det ifrågavarande kulturföremålets värde ur konstnärlig, historisk eller vetenskaplig synpunkt är av synnerlig vikt att föremålet bibehålles inom riket. Avslås i överensstämmelse härmed en ansökan om utförseltillstånd, skall tillståndsmyndigheten för statens eller någon annan svensk köparens räkning inlösa föremålet med belopp motsvarande dess ekonomiska värde, om ägaren inom viss tid framställer yrkande härom. Föremålets ekonomiska värde har utredningen ansett i allmänhet böra kunna bestämmas till det pris som före den tilltänkta men förbjudna exporten erlagts eller avtalats beträffande föremålet. Tvist mellan tillståndsmyndigheten och föremålets ägare om löseskillingens storlek föreslås bli avgjord av skiljemän. Erläggas löseskillingen icke inom viss tid från dess fastställande, skall enligt förslaget tillstånd till utförseln ofördröjligen meddelas.

Jämväl beträffande sådana högvärdiga kulturföremål som enligt huvudregeln icke böra få exporteras har utredningen ansett sig böra föreslå vissa undantag från exportförbudet. Utförseltillstånd må sålunda beviljas, därest tillståndsmyndigheten redan från början bedömer förvärv av ett kulturföremål genom inlösen som utsiktslöst eller därest föremålet endast skall utföras för begränsad tid. Ett motsvarande undantag har under vissa förutsättningar föreslagits för det fallet att föremålet skall utbjudas till försäljning å offentlig auktion i utlandet. I författningsförslaget ha tillika upptagits bestämmelser om vissa bevisningsfrågor vid tullbehandlingen, om formella förutsättningar för prövning av ansökan om exporttillstånd, om handläggningen av dylika ärenden samt om påföljd för brott mot exportförbudet.

I övrigt föreslår utredningen att löseninstitutet, som är av vital betydelse för exportförbudets effektivitet, gives ett säkert ekonomiskt underlag genom att statsmakterna till en särskild fond avsätta medel att efter framställning av vederbörande tillståndsmyndighet disponeras av Kungl. Maj:t för inlösen av sådana kulturföremål beträffande vilka tillstånd till utförsel ansetts böra vägras men vilkas kvarblivande i riket icke kunnat tryggas genom anlitan av andra ekonomiska resurser. Det förordas tillika att den föreslagna fonden bör hållas vid en nivå av lägst 5 miljoner kronor.

Med hänsyn till den planerade omläggningen av stämpel- och expeditionslösen systemet anför utredningen att, intill dess närmare erfarenhet vunnits beträffande omfattningen av den tillståndsgivande verksamhet som föreslås i detta betänkande, någon expeditionsavgift icke synes böra uttagas å utförseltillstånd som meddelats med stöd av den föreslagna förordningen.

KUNGL. BIBL.
13 JUN 1964
STOCKHOLM

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1964

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Företagsinteckning. [10]
Svensk namnbok 1964. [14]
Utlåtande av Juristkommissionen i Wennerström-
affären. [15]
Rapport av parlamentariska nämnden i Wenner-
strömmaffären. [17]

Försvarsdepartementet

Krigsmaktens förbandssjukvård. [20]

Socialdepartementet

Bättre åldringsvård. [5]
Arbetsstidsförkortningens verkningar. [9]

Kommunikationsdepartementet

Bilskrotning. [21]

Finansdepartementet

Värdesäkringskommittén 1. Indexlån. Del I. [1]
2. Indexlån. Del II. [2]
Alkoholreklamen. [6]
Statens skogar och skogsindustrier. [7]
Kommunal skatteutjämning. [19]

Ecklesiastikdepartementet

1958 års utredning kyrka-stat III. Religionsfrihet.
[13] IV. Historisk översikt. Kyrkobegrepp. [16]
Förbud mot utförsel av kulturföremål. [22]

Jordbruksdepartementet

Kapitalutvecklingen i det svenska lantbruket. [8]
Älgfrågan. [11]
Veterinärmedicinsk forskning och undervisning.
Del II. [12]

Handelsdepartementet

Effektivare konsumentupplysning. [4]
Översättning av fördrag angående upprättandet
av Europeiska atomenergigemenskapen (Euratom)
och tillhörande dokument. [18]

Inrikesdepartementet

Konsumtionsmönster på bostadsmarknaden. [3]